

ELLENPONTOK

6.

1982

Az ELLENPONTOK szemizdat folyóirat. Megjelenése alkalmoszerű. Célja a kelet-közép-európai emberi jogfosztottságnak - s ezen belül az erdélyi magyarság politikai, gazdasági, kulturális elnyomásának - ismertetése. Szerzőink nevét nyilvánvaló okokból nem közölhetjük, kivéve ha külföldön már névvel megjelent szövegek újraközléséről van szó. Kérjük olvasóink támogatását e próbálkozásunkban; kérjük, olvassák, és másokkal is olvassassák el e folyóirat számait.

□

Folyóiratunk szerkesztése és sokszorosítása Erdélyben történt; 1982. aug.

(Ara-Kovács Attila)

TARTALOM

A ROMÁN ÁLLAMPOLITIKA HAGYOMÁNYAIRÓL	4
--	---

DOKUMENTUMOK

PAPIU-ILARIAN: Emlékirat	11
MOLDOVÁN GERGELY: Nyílt levelek a bukaresti román Kultúr-Liga elnökéhez, Vasile A. Urecheához	22
JEGYZETEK	43
UTÓSZÓ	45

A ROMÁN ÁLLAMPOLITIKA HAGYOMÁNYAIRÓL

I.

Az alábbiakban dr. Moldován Gergelynek "A románság" című könyvéből (Nagybecskerek, Pleitz Fer. Pál könyvnyomdája, 1895) talál az olvasó válogatást. A szerzőről a szerkesztő nem tud mást, mint amit az könyvében magáról elárul: Moldvából származó görög katolikus román, kolozsvári egyetemi tanár, aki lojális a magyar állammal szemben. Írásai nem csupán kortörténeti vonatkozásban érdekesek (vagyis: hogyan látta egy ilyen ember a múlt század végén korát s annak problémáit), hanem talán mindenekelőtt azért, mert fényt derít arra, hogy milyen hagyományokból táplálkozik a románok magyarokhoz való viszonya, valamint a román állam bel- és részben külpolitikája.

Egy hazáját (a magyar államot) és népét (a román népet) szerető gondolkodó megnyilatkozásai ezek, mint ez az olvasó számára minden bizonnyal evidencia lesz. Lesznek ugyan ma is, akik - mint korábban politikai ellenlábasai - renegátnak mondják majd, amin csodálkoznunk nem is lehet. Hiszen igen sokan vannak napjainkban is, akik a tömeggyilkos Axente Severi nemzeti hősnak kiáltják ki, márpedig ilyenek nevezték őt hajdanán is nemzetárulónak. (Vö. id. mű I. kötet, 547. o.)

Persze írása nem szentírás. Lojalitásának mértéke, viszonylagos konzervativizmusa, királyhűsége mai szemmel talán vitatható, de becsületessége, egyenes szókimondásának ténye - meggyőződésünk szerint - nem. Vitatható az a felfogása is, mely szerint egyetlen államnak sincs joga beleszólni a másik belső dolgaiba, bánjon bármiként is az nemzetiségeivel (lévén a nemzetiségi kérdés belügy). Azóta ugyanis néhány tapasztalattal gazdagabbak lettünk (lásd például Hitler Németországát), és ma már az az álláspont, mely szerint bármely ország hatalmi rendszere azt csinálhat alattvalóival, amit neki tetszik, nyilvánvalóan embertelen, még ha a nemzetközi jog ennek a következtetéseit le nem is vonta. (Próbáljon csak valaki kívülről bár egy megjegyzést tenni a romániai nemzetiségek helyzetére, az rögtön beavatkozásnak, imperialista törekvés megnyilvánulásának, ha nem éppen fasizmusnak minősül. Belülről véleményt nyilvánítani pedig csak e szamizdathoz hasonló illegális módokon "lehetséges".)

Ha csak egyik-másik írását vennénk figyelembe, a szerző elfogultnak is tűnhetne, mégpedig pozitív értelemben a magyarok iránt. Ugyanis amikor a magyarokat ért (kívülről, az akkori Romániából eredő) véres szájú rágalmakat visszautasítja, akkor egyoldalúan szinte csupán jót mond róluk. Amikor viszont a magyar értelmiséghez, a magyar vezető réteghez szól, akkor kertelés és udvariaskodás nélkül kimondja mindazt a rosszat, amit (jogosan) róluk gondol. Ez nem valamiféle köpenyeforgatásból, még csak nem is a vélemény kettősségéből ered, hanem a kiindulási pont különbözőségéből. Magyar állampolgárságából kiindulva, a rágalmazók illetéktelenségét vallva, visszaveri ugyanis az alaptalan vádat, bebizonyítva ugyanakkor azt is, hogy éppen az kiált tolvajt, aki maga lop. Román - tehát nemzetiségi - voltából kiindulva viszont számon kéri a jogokat és az emberséget, tudva azt, hogy erre a magyar állam keretében alkotmányos és törvényes lehetősége van.

Felvetődhet a gyanú, hogy e vonatkozásban valóban valamiféle elfogultság dolgozik benne, hiszen a magyar alkotmány eredendően *nemesi* volt. Nem szabad viszont elfelejteni, hogy ez az alkotmány valóban magában hordta a szabadság szellemét - még ha ennek évszázadokon át kizárólag a nemesek számára volt is érvénye. Ezt a szabadságot terjesztette ki 1848 *minden állampolgárra*, a kiegyezés pedig, ha kompromisszumokkal is, ezt a szellemet követte. E szabadságnak legékesebben szóló bizonyítéka maga az a tény, hogy a románság létrehozhatta a maga kulturális és érdekvédelmi szervezeteit, sőt sajtójában nyíltan támadhatta az ország

berendezkedését és annak vezető nemzetét. (Romániában - egész történelme során - ehhez hasonlító alkotmányosság csak a két világháború között volt.) A megkülönböztetés léte és gyakorlata nem az alkotmány szelleméből származott.

A szerző lojalitása lényegében a magyar nemzeti állam elismerésén alapszik, de nem keveri azt össze az államnemzet fogalmával, mint teszi azt Ceaușescu, akinek nyíltan megfogalmazott célja az egységes és homogén "szocialista" román nemzet kialakítása.

A hazaszeretet Moldován számára épp ezt a lojalitást, a cselekvő lojalitást jelenti. Ezt jelenti Lăncrănján és a Lăncrănján -félék számára is, de az ő esetükben a lojalitás fogalma nem az ország gazdagításához, szellemi és anyagi gyarapításához kapcsolódik mindenekelőtt, hanem az "eszméhez", az "ideálhoz" (I. Lăncrănján: Cuvînt despre Transilvania, Ed. sport-turism, București, 1982), ami lényegét tekintve egy az egyben egyezik azzal a dákoromán ideállal, amit Papiu-Ilarian fogalmazott meg 1860-ban, s amit az olvasó a továbbiakban részletesen kifejtve megtalál.

A Moldován Gergely hazaszeretete azonban nagyon is összeegyeztethető a bíráltnivalók őszinte megfogalmazásával, ami a mai Romániában egyáltalán nincs így (de a tegnapiiban se nagyon volt). A bírálat, sőt az önostorozás szelleme különösen a legújabb kori magyar kultúrának szerves tartozéka (lásd például Adyt, vagy napjainkban Ottlik Géza: Iskola a határon című könyvét, de a lista igen hosszú lehetne. Ide tartozik Móricz Zsigmond Légy jó mindhalál-ja is, mely igen érzékletes képe a magyar iskolákban dívó szeretetlenségnek, amit Moldován is felemlít, mint egyik tényezőjét a román ifjak magyarságtól való eltávolodásának, hiszen ez a ridegség, ha semmi nemzetiségi éle nem lenne is, a nemzetiségi gyermek számára ilyen színezetet nyer), s amit a magyarság ellenségei bőségesen ki is használtak és ki is használnak ellene. Az önkritikus szellem - mely e sorok írója szerint az európaiságnak és kultúráltságnak egyik ismérve - lám így ad fegyvert az öndicsőítők kezébe.

Moldován Gergely szemléletét a legnemesebb demokratizmus szelleme hatja át, ami egyrészt a magyar (az európai) demokratikus gondolkodás értelmi és érzelmi asszimilációjából ered, de abból a tényből is, hogy ő Erdélyben nevelkedett román. Az erdélyi románságot pedig (lévén hasonló származású, a román nemességet ugyanis a magyarság asszimilálta) a demokratizmus jellemezte, mint ezt a szerző maga is megállapítja, szembeállítva a rendi magyar társadalom szellemével. (Ez a demokratizmus természetesen nem vonatkozott a romániai társadalomra.)

Az alábbi írások szerzőjének éleslátását bizonyítja, hogy szinte próféciáknak bizonyuló megállapításai vannak. Megjósolja például, hogy a bukaresti Kultúr-Liga, ha ezen az úton halad, eljut a gyilkosságokig. A Maniu-gárdisták, de mindenekelőtt a vasgárdisták, melyek e liga örökösének joggal nevezhetők, valóban megtették ezt. Előre látta azt is, hogy a magyarságnak - főleg egy háború esetén - szembe kell néznie a dákoromán ideállal, és amennyiben nem tud helyes és következetes nemzetiségi politikát kidolgozni - és nem tudott -, ez katasztrófa lesz számára. (Lásd "Politikai szédelgés" című írását, id. mű I. kötet, 99. o.)

Tévedett viszont abban, hogy a dákoromán ideálra alapozott "politikai szédelgés" a románság vesztét okozhatja (abban azonban nem tévedett, hogy a népen üt vissza - lásd a mai állapotokat). Abban is tévedett, hogy a művelt Európa megvédi majd a magyarságot a hazudozások, a rágalmak, az agresszió és a megcsönkítés ellen. Ebben aztán különösen tévedett.

II.

Ami a mai román állapotoknak a hagyományokból való levezethetősége kérdését illeti, a szerkesztő a múltbeli véleményeknek és viszonyoknak a maiakkal való egybevetését ajánlja az olvasónak. Nézete szerint ezek a következőképpen csoportosíthatók:

1. A nemzeti ideál hagyománya. A Papiu-Ilarian által kidolgozott dákoromán ideál sarkalatos pontját képezi a mai romániai helyzet megértésének, lévén ez a gerinc, mely a többi vonatkozást - ha csak látszatra is - összetartja (az ideologikum szférájában mindenképpen).

Papiu Ilarian ezt az ideált a germán, a szláv és a magyar ideállal (ez utóbbinak az említett szerző által leírt formájában való létezéséről a szerkesztő nem tud, de ez tulajdonítható történelmi ismeretei hiányosságainak is) egy sorban helyezi el (velük szembeállítva), amelyek mind hódító, területszerző törekvéseket tartalmaznak, tehát imperialistáknak nevezhetők. Már maga ez a tény is elárulja a román ideál valódi mibenlétét. Ideológiai alapjai egy nagyon természetes igényre épülnek: arra, mely azt kívánja, hogy minden azonos nyelvet beszélő ember egy országban éljen, melyben az ő nyelvük legyen az állam hivatalos nyelve. A problematikusság csak akkor válik világossá, ha tekintetbe vesszük az e területeken élő más etnikumokat is, amelyeknek érdekeit ez az elmélet - és a megvalósítására irányuló gyakorlat *mindmáig* - a legcsekélyebb mértékben sem veszi figyelembe. Ehhez csak a ráadás az a tény, hogy például Erdélyben és a Partiumban, de még a Bánságban is (vagyis a Magyarországtól elcsatolt területeken) a magyarság számos helyen túlnyomó többségben élt (és él ma is a Székelyföldön, de a határ menti vidékek falvaiban is), ezek elcsatolását tehát demográfiai alapon indokolni nem lehet. Ezt a szépséghibát kellett kozmetikázni román betelepítésekkel, ami számos, szinte színmagyar városban már sikerült is. Az sem véletlen, hogy az "ősi román föld" szóvirágot elsősorban Erdély vidékeire és Dobrudzsára szokás alkalmazni a hivatalos és félhivatalos megfogalmazásokban.

Az utólagos demográfiai igazolást szolgálja (persze nem csak azt) az - elsősorban az iskolarendszerre alapozó - elrománosítási politika is, mely eddig inkább csak a vegyes lakosságú falvakban járt valamelyes sikerrel. A románosítás eszközeként szolgál a magyarság többi részétől való majdnem teljes kulturális elszigetelés tendenciája is (ennek megnyilvánulási formája például a kiutazások megnehezítése, a könyv- és folyóirat-behozatal nevelésesen csekély volta, valamint a határszélen a magyar televízió elleni időközönként fellángoló - nem publikált - propaganda-kampány), amire példát a románokkal szemben a "több évszázados magyar elnyomás" idején nem találunk.

A románságnak az Osztrák- Magyar Monarchiában voltak érdekvédelmi szervei. A magyarságnak - és a többi nemzetiségnek - a mai Romániában nincsenek. (A nemzetiségi dolgozók tanácsai már megalakulásukkor sem voltak azok, lévén, hogy - a számukra - megfogalmazott céljuk nem az érdekvédelem, szerepük csupán "konzultatív".) A Magyar Népi Szövetséget - mely ezt a funkciót betölthette volna - 1949-ben feloszlatták, vezetőjét, Kurkó Gyárfást tizenhárom évi magánzárkával (és ki tudja még mivel) a tébolyba kergették.

A román ideál tehát (melyről, részletesen ki nem fejtve, miben is áll az, ma is írunk - lásd Lăncrănján már említett könyvét) nem a román nép felszabadítását célozta, vagy célozza, mert az megtűrné másajkú népek Románián belüli szabadságát is, hanem csak a területszerzést, illetve a jelenben: a szerzett területek megtartását. Ezért lesznek idegesek a román hatalom ámokfutói, ha valaki azokat a korabeli véleményeket idézi, melyek szerint Erdély Romániához csatolása imperialista törekvések megvalósulása volt.

2. A dákoromán kontinuitásnak mint ideológiai funkciót betöltő elméletnek a hagyománya. Mivel a román ideált demográfiailag megindokolni nem lehetett (különösen, hogy eredetileg a Tiszáig igényelték Magyarország területeit. A románok e területeket is kérték az első világháború után, az antant-hatalmak viszont ezt már sokallották. Feltételezhetően azonban ebben sem a méltányosság szempontjai vezették őket.), márpedig minden törekvéshez elfogadható indoklás szükségeltetik, kapva kaptak ezért a románok folytonosságának áltudományos elméletén. Hogy ez az elmélet nem áll, azt a nem szakember számára az a tény sugallja, hogy Romániában ez ma nem tudományos, hanem *politikai kérdés*, munkahelyi (kötelező) politikai körök (kötelezően) megtárgyalandó anyaga, és a haza ellenségének minősül, aki vele kapcsolatban kétségeinek enged kifejezést. A szerkesztő tanúja volt egy olyan elszólásnak, mely szerint “nekünk be *kell* bizonyítanunk” ezen elmélet érvényességét.

(A helyzet érzékeltetésére egy abszurd példa: Ismeretes, hogy a Német Szövetségi Köztársaságban török vendégmunkások tömegei dolgoznak. Mondjuk ezek letelepedve - és honosulva, de nyelvüket megtartva -, ott mind nagyobb számban élnek, majd néhány évszázad múltán a török kormány igényt tart az N.Sz.K. egyes területeire, arra hivatkozva, hogy azok ősi török területek voltak. A példa képtelenség, mert a két ország távol esik egymástól, és a jelenre vonatkozólag igen pontos adataink vannak, melyek remélhetőleg a jövőben sem enyésznek el, de két szomszédos állam esetében, olyan korra vonatkoztatva, melyekről kétségtelen értesüléseink alig vannak, szabad tér nyílik a legképtelenebb spekulációkra.)

3. A történelemferdítés hagyománya. Ezt a hagyományt s az ez után említendő kettőt a saját múlttal szembeni elégedetlenség, s a magyar múlttal és kultúrérettel szembeni kisebbségi komplexus táplálja. Így válik Erdély - egész történelmére értve! - román fejedelemséggé, vagy lesz Hunyadi János - román származásából kiindulva - a románság vezetőjévé, s törökverései a románság dicsőségévé. De újból utalhatunk a dákoromán elméletre is, hiszen Burebista és Decebál ma már a románság nemzeti hősei.

A más múltjának eltulajdonításán kívül a ferdítésekben a felnagyítások és az elhallgatások mechanizmusa is munkál. Ami a dicsőséges múlt egyértelmű összképét megzavarhatná, arról szó sem esik. A más szemléletű román történészek munkáit is elhallgatják, műveiket ki nem adják. A román történelemtudomány nem mer szembenézni a valósággal abból a neveléses hitből kiindulva, hogy ez kompromittáló lenne a románságra nézve. Pedig igazából csak a jelen kompromittálhat.

Ez a szellem oly mély gyökereket eresztett, hogy talán csak egy szellemi földrengés tudna már változtatni a helyzeten. Az a tény, hogy az államhatalom is ezt az irányzatot támogatja, még kérdésesebbé teszi e zsákutcából való kijutás lehetőségeit.

4. A magyar történelem lekicsinylésének és befeketítésének hagyománya. Ma a román sajtóban ezzel a témakörrel kapcsolatban ugyanazokat a kijelentéseket olvashatjuk - kiegészítve -, mint amiket az itt bemutatott múlt századi szövegekben találunk. Az olvasó ilyen mai szöveget megismerhetett az ELLENPONTOK 3. számában is, mely a Lăncrănján - könyvet mutatja be.

A romániai magyar gyermek, ha valamit megismerhet saját etnikumának történelméből, az a negatívumok (és melyik nemzet történelme áll csupa pozitívumból?) felnagyított és önkényesen megtoldott képe. Mindazt, ami pozitívum volt, vagy egyáltalán *esemény* volt, arról a Romániában kiadott könyvek és tankönyvek mélyen hallgatnak. Az eljárás logikája: a saját történelem ismeretének hiánya az azonosságtudat rovására munkál, a gyenge azonosságtudattal rendelkező ember pedig könnyebben megválnak nemzetiségétől.

5. A román és a magyar múltat összehasonlító gyakorlat hagyománya. A jelenben a helyzet lényegében ugyanaz, mint amit Moldován Gergely írásaiból megismerünk. Egy barbár, rabló, hódító, elnyomó nép fia csak bámulattal tekinthet a több, mint kétezer esztendő nagy román múltjára, mely mindig a kultúra és az értékek megőrzésének a jegyében folyt. Szinte kedve kerekedik az embernek románá válni.

E vetélkedés nevetséges. Minden nép múltjának megvannak a fény- és árnyoldalai. Az államalapító magyarság történelmének tényei tények maradnak, bárkinek nem tetszenek is.

E gyakorlat politikai céljait nem szükséges magyarázni.

6. A tudomány ideológiai célok szolgálatába állításának hagyománya. A román tudományos akadémia múlt századi tevékenységéről találunk adalékokat a következőkben. Ma a román történészek hazafias feladata a dákoromán kontinuitás igazolása, a magyar történelemtudomány eredményeinek kétségbevonása (alkalomadtán a másokénak is), s a felnagyított román nemzeti múlt bemutatása.

7. A diákság butításának hagyománya. A sovinizmus nyílt bátorítását leszámítva ma a helyzet kétségbeesítően egyezik a múlt század végével. A történelmi vonatkozásokban való megtévesztés hagyományához azonban hozzáadódik az ország jelen helyzetével kapcsolatos átejtések gyakorlata is.

8. A közvélemény félrevezetésének hagyománya. A legszervezesebben kapcsolódik az előbbi ponthoz, és lényegét tekintve azonos vele.

9. A bizalmatlanság hagyománya. Ez talán abból a tényből ered, hogy a román nép történelme során a legkülönbözőbb idegen vagy idegen származású uraknak volt kiszolgáltatott. Mindenesetre mindmáig érvényesül az a felfogás, hogy román csak románban bízhat igazán. (Bár ma már felvetődik a kérdés: a másik nem besúgó-e?)

Ez a bizalmatlanság a nemzetiségek egészére is kiterjed. (Lásd például Lăncrănján könyvét is.) Az ideológiai tárgyak tanárainak bukaresti továbbképző tanfolyamán hangzott el néhány éve - a nyílt publikum előtt -, hogy a román állam számára veszélyt jelent a romániai magyar nemzetiség léte. Ez a felfogás valószínűleg a saját múltjuk tanulságaiból származik. Alkalmassint attól félnek, hogy a magyarság (ma nemlétező) szabadságjogaival úgy él majd vissza, mint tette azt Erdély románsága a múltban.

10. Az idegengyűlölet és különösen a magyargyűlölet hagyománya. A másajkúak és a másvallásúak mindig csak ellenségei voltak a románoknak. Ez a gondolat szinte állandóan jelen volt a közírásban (lásd akár Eminescu publicisztikáját, vagy ma Lăncrănján leplezni igyekezett gyűlölködését), de nem egyszer tettekben is megnyilvánult (mint a harmincas évek zsidómészárlásai, vagy az 1945-ös év magyargyűlöletének).

A románság problémáiért szinte mindig mások voltak a hibásak. Ez az állítás gyakran nem volt alaptalan, de akkor is kizárólagos formában jelentkezett.

Napjainkban mindenekelőtt "a külföldi tőke imperialista célzattal magasra emelt kamatlábai" okozzák Románia gazdasági nehézségeit. Ha a nemzetközi helyzet ezt megengedi, még mi, romániai magyarok is válhatunk bűnbakká egy napon. (Hátha a Lăncrănján -könyv ennek egyik bevezetője?)

A magyargyűlölet jelentkezése az 1848-as eseményekre vezethető vissza. Hogy ma ki gyűlölködő, és ki nem, embere válogatja. A rendszer szelleme viszont egyértelműen az.

11. A türelmetlenség és az ellenvélemény nem tűrésének hagyománya. Ennek is szép példáit olvashatjuk Moldován Gergely írásaiban. Aki bírál, az ellenség. Nem véletlen, hogy Caragialét, a legnagyobb román drámaíró, a román társadalom zseniális ismerőjét a legkülönbözőbb ragalmakkal kiüldözték az országból (Berlinben halt meg).

Ez a hagyomány is mindenekelőtt a rendszert jellemzi. Különösen élesen jelentkezik ez ma, Ceaușescu dicsőhimnuszoktól visszhangzó Romániájában, ahol a szabad szakszervezetek (S.L.O.M.R.) vezetőinek egy része nyomtalanul eltűnt, ahol a zsilvölgyi sztrájk szervezői “véletlen baleset” áldozatai lettek, s amelyek karmait a határokon át is fenyegetően mereszi a más véleményű románok felé. (Talán e sorok íróját is valamilyen “baleset” éri majd egy napon.)

12. Az öndicsőítés hagyománya. A román embert ma is etetik dicsőséges múltjának és emberi-erkölcsi nagyságának maszlagával (vajon melyik nép áll csak nagyszerű emberekből?), nyilván manipulatív célokkal. Ezt ma kiegészíti a dicső jelen rendkívüliségének hozsannázása.

13. A tökéletes nemzet fogalmának hagyománya. A kritikátlanság és a kritika lehetetlenségének körülményei között az önmagukról alkotott kép szükségszerűen vezet el a tökéletes nemzet fogalmához. A múltban semmi bűn, még csak tévedés sem terheli, a jelenben pedig a világ minden országa közül Románia biztosítja a legteljesebb szabadságot minden egyén és minden nemzetiség számára. Ezt a nemzetgyalázás vádjának kockázata nélkül senki meg nem kérdőjelezheti.

14. A nagyság megszállottságának hagyománya. Ehhez már az eddigiek is elégséges példatárul szolgálnak. De ez munkál Románia nagypolitikai berzenkedéseiben is, nem pedig az igazság és méltányosság keresése. Ez utóbbiakat indítóokként csak akkor fogadhatnánk el, ha ezeket előbb érvényesítette volna *itthon*.

15. A románságot és vezetőit dicsérő nyilatkozatok gyűjtésének hagyománya. Moldován Gergely leveleiben is találunk rá példát. Újságjaink a világsajtóból kiollózzák mindazt a jót (és csak azt), amit Romániáról és elnökéről valahol is megírnak. Ugyanez az eljárás érvényesül azokban a gyűjteményes kötetekben is, melyek a román történelmi személyiségekre és eseményekre vonatkozó külföldi szerzők nézeteit gyűjtik egybe. Ellenvéleményt nem találunk sehol. A világ ezek szerint úgy tapsolt mindig nekünk, ahogy mi tapsolunk ma elnökünknek. (Már aki tapsol.)

16. Az összrománság kérdésében elfoglalt álláspont hagyománya. Ezt nevezhetnénk a következetlenség vagy talán a gyávaóság hagyományának is.

A múlt század végén Románia csakis az erdélyi románság érdekeiért szállt síkra. Ha Románia valóban a románság érdekeit védené, nem lenne szabad megfélemlenie (mint tette azt a múltban is) a besszarábiai és a macedóniai románokról sem.

Az előbbieket ma is a (szovjet) cári birodalomhoz vannak csatolva. Ennek ereje kérdésessé teszi ma is a probléma felvetésének gyakorlati hasznát (az állam számára). A macedóniai románok a múltban nem estek a terjeszkedés lehetséges (és kívánt) irányába. Ma talán megfélemleni is jó lenne róluk, hiszen a balkáni múltra emlékeztetnek.

Ebben az álláspontban következetesség csak olyan értelemben van, hogy ha nem nyilvánítanánk a besszarábiai románok sorsát a szovjet állam belügyének, még formai alapunk se lenne arra, hogy visszaverjük a romániai nemzetiségek helyzetére vonatkozó külföldi észrevételeket.

“A mi pártunk dolga, hogy hogyan intézi a romániai magyarság sorsát” - hallottam egy politikai tanfolyamon.

Jóra vagyunk bízva.

17. A hazudozás hagyománya. E pontot illetően, a fentiek után, úgy véljük, nincs okvetlenül szükség további kiegészítésekre.

III.

Az elkövetkezőkben az olvasó elé bocsátjuk Moldován Gergely írásai közül a következőket:

1. Papiu-Ilarian emlékirata
2. Nyílt levelek a bukaresti Kultúr-Liga elnökéhez
3. Magyarok, románok (A nemzetiségi ügy kritikája)

E szövegeket szinte teljes egészében közreadjuk, ahol - főleg az ismétlések elkerülése érdekében - kihagyásokat eszközöltünk, ott ezt megjelöljük. Különös hangsúlyt fektetünk a harmadik írás szó szerinti reprodukálására, nehogy az a gyanú érjen bennünket, hogy a nem szájunk íze szerint való dolgokat hagytuk ki belőle.

Az egyes szavakat általában a mai helyesírás szabályai alapján írtuk át, továbbá az “oláh” szót (lévén ma már egyértelműen negatív jelentése), ahol ennek funkciója nincs, a “román” szóval cseréltük fel. A műben szereplő román személyneveket - a kor szokásainak megfelelő magyar átírás helyett - történeti megfelelőik alakjában írtuk át.

(Tóth Károly Antal)

DOKUMENTUMOK

PAPIU-ILARIAN: **Emlékirat**

(Papiu-Ilarian /1/ Emlékiratának szövegét, melyet 1860-ban készített Cuza fejedelem számára, *Moldován Gergely* A dáko-román ideál c. írásából vettük át - in: M. G.: A románság, Pleitz, Nagybecskerek 1895, pp. 402-420. - Eredeti szövege először a *Revista pentru istorie, archeologie și filologie* c. folyóiratban jelent meg 1883-ban - I. köt. pp. 133-145.)

(*Tóth Károly Antal*)

EMLÉKIRAT a románoknak a németekkel és a magyarokkal való viszonyáról úgy békében, mint egy Európa keletén kitörendő forradalom esetén, benyújtva A. I. Cuza fejedelemhez 1860-ban.

Ma Európának minden népe *szabadságért és nemzeti egységért* küzd. Minden nép nemzetiség és nem népcsoportok szerint alakult államokat akar, mint Európának mai legtöbb állama.

A nemzetiségi harc előre halad.

Európa némely monarchiáját nemcsak támogatni, hanem ezen nemzeti egységre való törekvések élére látjuk állani.

Victor Emmánuel, Garibaldi mellett, fegyverrel a kezében létesíti az olasz eszményképet.

Nemcsak az olasznak, más népeknek is van nemzeti ideálja.

I. Germanizmus

A németek ideálja: a nagy, szabad és egységes Németország.

Ezen nagy Germánia, melyben a németek hisznek, a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjed.

A németek igen jól tudják, hogy a jövő időnek ezen Germániája egyhamar nem létesíthető. Ők azonban erősen hiszik, hogy amint megnémetesíthették Cseh-Morvaországot, Sziléziát, Stíriát, Karintiát, Pomerániát és Posent stb., melyek egykor szláv tartományok voltak, apránként Magyarországot, Erdélyt és a román tartományokat hasonlóképpen megnémetesíthetik.

A legszabadelvűbb német pártok a keleti háború tartama alatt Ausztriát csak egy dologért hibáztatták: hogy a Dunánál oly gyámoltalan módon képviselte a német érdekeket.

Ezen németországi szabadelvű pártok nem szeretik ugyan Ausztriát, örvendenek azonban, mikor látják, hogy Ausztria saját tartományait megnémetesíti, híván, hogy Ausztriának egyedüli missziója a germanizmus terjesztése; ez az ő egyedüli életfeltétele. Hiszik továbbá, hogy Ausztria el fog esni, s hogy aztán a megnémetesített sok tartománya a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedő szabad és egyesült jövő Germániája számára a legszebb örökség lesz.

Minden német eképpen hisz.

Ezen ideálért dolgoznak diplomataik, politikusaik, irodalmi férfiak és a tanáraik. Ezen eszmékben nő ifjúságuk az iskolában.

Ezen ideálért dolgozik Németország oly sok egylete; a közgazdaságiak leginkább, s azok, melyek a Keletnek s leginkább a román tartományoknak német kolóniák útján való germanizációját célozzák. Ezen társaságok egyik fiókirodája Bécsben a következő felirattal bír: *”A bánáti és dunai tartományok gyarmatosítását segélyező egyesület”*.

A germanizáció e pontjára nézve a legkisebb különbség sincs Ausztria és Poroszország, a retrográd és demokratikus pártok között.

Egyetlen különbség van ezen német pártok között, hogy

az ausztriai párt azt hiszi, hogy a jövő Germániája *Ausztriáé* lesz;

a porosz párt szintén hiszi, hogy a jövő nagy Németország úrnője *Poroszország* lesz;

a demokratikus párt ellenben reményli, hogy Ausztria és Poroszország is el fog esni, s a jövő Germániája a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedő nagy *köztársaság* lesz.

Ezen német ideál, ha valaha akár osztrák, akár porosz, akár demokratikus formában létesülhetne, elnyelné a románokat.

Ezen ideál nehezen létesíthető, de nem utolérhetetlen; egyáltalában nem volna jó, ha a románok politikusai megvetéssel, vagy érdektelenséggel tekintenének arra. Kinek ne jutna eszébe az 1848-i frankfurti parlament, hová a német értelmiség eleje gyűlt össze, s hol napfényre került a germanizmus minden terve? S aztán csak a vak nem látja be, hogy mily félelmetes haladást tesz a germanizmus Európa keletén. Erdélyben szászok vannak; az elnémetesedett Bukovina ma majdnem elfelejtette, hogy minapában Moldova legszebb és legerősebb része volt. Moldova városai a zsidóké, s a zsidó, ha tanul, azt mondja, hogy ő német. Mindkét román tartományban több százezer osztrák alattvaló konzuláris jurisdikcióval bír. Az ország bojárjai Németország gyarmatosító társulataival tárgyalnak, hogy németeket hozzanak be a románok terjedelmes birtokainak megművelésére. Egy belső ösztön hajtja a románokat Európa latin kultúrájának az elfogadására, mely nélkül alig volna remény a jövőben való megszabadulásra.

II. Szlávizmus

A szlávoknak is van ideáljuk.

Az a 80 millió szláv, Szlávia fiai, Orosz-, Poroszországban, Ausztriában és Törökországban elszéledve, szintén a szláv nemzet szabadságáért és egységéért küzd.

Ezen pánszlávok némelyike orosz párti; hiszik ugyanis, hogy Oroszország a törökországi és ausztriai szlávokat egykor egyesíteni fogja.

Mások a különböző szláv családok konföderációjában hisznek; azon konföderációban, mely magától értetődik, csak Ausztria és Törökország romjain létesíthető.

Leginkább a déli szlávok (bolgárok, szerbek, bosnyákok, montenegróiak, horvátok stb.) nemzeti föderatív-egyesülése volna az, mely legközelebről érintené a román érdekeket.

A déli szlávok ezen föderatív-egyesülésre dolgoznak.

Napjainkban ily dolgok lehetetleneknek nem mondhatók.

Az oroszok és minden szláv természetes ellenségei Ausztriának és Törökországnak, és midőn az oroszok és a szlávok Ausztriával és Törökországgal látszanak tartani, miként az

1848-ban is megtörtént, az inkább egy múltó expediens politikájukban, míg nemzeti egységi eszméjük elég érett nem lesz a megvalósításra.

III. Magyarizmus

A németek és a szlávok között laknak a magyarok és a románok.

Az a 4-5 millió magyar és 8-9 millió román, mintha a gondviseléstől arra volnának hivatva, hogy a német és a szláv ideál valósítását megakadályozzák, amennyiben úgy az egyik, mint a másik a magyarok és a románok belovasztását célozza.

Szerencsétlenségből.

A magyarok ideálja Árpád ősapjuk terve: *Egy erős Magyarország az Adriától a Fekete-tengerig.*

A magyarok minden időben küzdöttek ezen ideálért, egyszer sem valósíthatták meg azt, de azért egyszer sem estek kétségbe.

Egyelőre megelégednének a magyarok egy oly Magyarországgal is, melynek részei nemcsak a tulajdonképpeni Magyarországból állának a Tiszáig, hanem Horvát- és Tótországból, Bánátból, Biharból, Máramarosból és Erdélyből is.

A havasalföldi és moldvai havasok aljáig terjedő ezen ideiglenes Magyarország urainak, a magyaroknak, legkisebb kétségük sincs abban, hogy idővel könnyűséggel meghódíthatják aztán a román tartományokat is, melyek történelmi jogalapon szerintük a magyar szent korona részei gyanánt vétetnek tekintetbe. Míg ezen idő bekövetkeznék, a közvéleményt saját javukra akarják előkészíteni. A magyar demokraták az európai demokráciát készítik elő. Politikusaik európai érdek gyanánt mutatják ki: keleten egy hatalmas Magyarország fennállását. Eötvös felhányja Ausztria császáranak, hogy Magyarország királyának minőségében nem használja több eréllyel a román tartományok feletti jogát; minden magyar örvendene annak, ha ezen tartományok a magyar korona jogán és címén a császár kezére jutnának; teszik pedig ezt azon reményben, hogy Magyarország egykor megszabadulván a németektől, ura maradna a román tartományoknak is. Nemcsak a magyarországi, de a bukaresti magyar lapok is bírnak bátorsággal Magyarország történelmi jogairól beszélni a románok felett.

Ezen nagy Magyarországnak lassanként való létesítésére a magyarok hihetetlen erélyt fejtenek ki leginkább II. József /2/ idejétől fogva, aki őket elnémetesíteni akarta.

A magyarok akkor ébredtek fel a századok álmából akkora lelkesedéssel, amely le nem írható.

1825-ben alapították a magyar akadémiát. Széchenyi gróf összes birtokainak egy évi jövedelmét áldozta fel e célra. Hasonló módon csináltak Magyarország többi mágnásai is.

Soha és sehol nem volt egy akadémiának sem akkora fontossága a nemzeti ügyre, mint ezen magyar akadémiának.

Ezen akadémia, mely az egész magyar értelmiséget a társadalom minden osztályából magában egyesítette, a magyarizmus nagy tervét megalkotta. *Mindenekelőtt megmagyarosítani az összes szlávokat és románokat; azután földbirtokosítani őket, s így mint magyarokat, részesíteni az ország minden jogaiban.* Úgy hitték, hogy az iskolák és más érdekek, jelesen földbirtokok ígérete útján sikerülni fog az erdélyi összes románságot tíz év alatt megmagyarosítani. Az erdélyi magyar párt feje, br. Wesselényi, 1843-ban részletes tervet készített a román népnek nem kevesebb, mint 10 év alatti megmagyarosítására. E terv közzé is

tétezt. A magyarok azt hitték, hogy a magyar arisztokrácia részéről jövő oly nagylelkű jótétemények után a szlávok és a románok megtisztelve érzik magukat a magyar névvel, mint egykor a barbárok tették a rómaival, s ez úton megsokasítván a magyar nemzetet, mindnyájan készek lesznek a nagy Magyarország függetlenségéért harcolni.

1825-től 1842-ig a magyar terv óriási lépéseket tett. A magyarok egész komolyan hitték, és egész naivitással bevallották, hogy oly régi és hős nemzet, oly felséges nyelv, oly fényes jövő, mint a magyaroké, soha nem volt és nem lesz egyik népnél sem a föld kerekességén. Minden, ami szép volt a világon, minden magyar dolognak tűnt fel előttük. A *magyarok istene* az égi trónuson Attila képét viseli, jobbján Szent István magyar király, mint első a többi szentek között. Tehát “minden ember legyen ember és magyar”, énekelték a költők, és e költők mind magyarok voltak. A lelkesedés csodákat művel, és másokat is elragad. Már megelőzőleg az egész román arisztokrácia megmagyarosodott. Most a román értelmiség kezdett megmagyarosodni.

Minden magyar párt, úgy ma is, egymást felülmúlni akarta a hazafiságban.

A magyaroknál e tekintetben nincs különbség az arisztokrata és a demokrata között: sem Széchenyi és Vay, sem Kossuth és Klapka között. Nem a célra, hanem az eszközökre nézve különböznek.

Mikor a paraszt nem kívánt volt egyebet, mint tartozásainak határozottabb alapon való rendezését, a magyar arisztokraták voltak az elsők, akik javasolták a parasztnak földbirtokkal való ellátását, habár a paraszt más vallású és más nyelvű volt. Ezt a magyarok azon célból cselekedték, hogy anyagi javakkal megvásárolják nemzetiségeiket. Akármint legyen a dolog, a magyarok által adott ár elég nagy vala. Erre volt képes a magyar patriotizmus!

Eközben úgy a románok, mint a szlávok között akadtak férfiak, akik felismerték a veszélyt, mely a magyarizmus alakjában fenyegette a román nemzetiséget. A császári udvar mentére hagyta a magyart, de más részről felbátorította a szláv és román ellenzékét.

Eljött az 1848-ik év.

Az osztrák kormány a magyarok minden követelését teljesítette. Más oldalról uszította a szlávokat és a románokat. A románok és szlávok, természetesen, tiltakoztak a magyarokkal való egyesülés ellen, s nemzeti jogokat követeltek. Ausztria mindent megígért. Az erdélyi románok mint az oroszok küzdöttek, faágyúkkal, lándzsákkal a magyar ágyúk és puskák ellen.

A magyar forradalom megbukott.

Ausztria, mint egy valódi német Kossuth, ahelyett, hogy a románoknak és szlávoknak tett ígéreteket beváltotta volna, a monarchia összes népeit osztrák, német számba kezdte venni.

Ma ismét nagy mozgalom van Ausztriában, és főként Magyarországon és Erdélyben.

A magyarok mit sem tanultak a tapasztaltakból, és az 1848-i igazságtalanságaikból és tévedéseikből egyet sem felejtettek el.

A magyarok ismert erélyükkel ismét csak egy nagy Magyarországot akarnak küzdeni, s egyre követelik a románoktól, hogy magyarok legyenek; ők mit sem akarnak tudni Erdély függetlenségéről, az erdélyi, valamint a Tiszáig terjedő vidékek három milliányi román lakosságának nemzeti függetlenségéről és egyenjogúságáról.

A románok ma is, mint 1848-ban, két tűz között találják magukat, mely legjobb erőiket paralizálja. A németek között, akik 1848-ban megcsalták őket; a magyarok között, akik mit

sem akarnak tudni a román nemzetiségről nemcsak Magyarországon, de Erdélyben sem, amely pedig egy román ország, s mégis követelik, hogy Magyarországgal egyesüljön.

A magyar jól tudja, hogy a románok nem szeretik a németeket, ezért történelmi jogaikból semmiféle engedményt nem tesznek. A németek azonban tudják, hogy a románok nem akarnak magyarok lenni, éppen ezért a német kormány teljesít minden magyar követelést, mely a románok elnyomását célozza, meg lévén arról győződve, hogy eképpen biztosan új harcot fog a magyarok és a románok között előidézni.

E szerint német részen ugyanazt a cselszövevényt, magyar részen ugyanazt a minősíthetetlen dőlőföt látjuk, mely könnyen okozhatja ismét úgy a magyar, mint a román bukását.

Magyar és román között a főküzdelem nemcsak a román nemzetiség elismeréséért folyik, hanem emellett Erdélyért is.

A magyarok nem tudnak elképzelni egy Magyarországot Erdély nélkül. A románok ellenben nemcsak, hogy Erdélynek Magyarországgal való egyesülését nem akarják, hanem a bánáti, bihari és máramarosi románok egyesülését is követelik, a Tiszáig Erdéllyel.

A magyarok félnek attól, hogy az esetben, ha Erdély független maradna Magyarországtól, az az 500 ezer erdélyi magyar-székely a románok között, kik csak Erdélyben egy milliót számlálnak, eltűnnének. Ezen kívül attól is félnek a magyarok, ha Erdély Magyarországtól önállónak maradna, másrésztől Magyarország külön válnék Ausztriától, akkor Erdélyt mi sem akadályoznánk abban, hogy a román fejedelemségekkel ne egyesüljön. Ez az ok, amelyért a magyarok annyi eréllyel küzdenek Erdélynek Magyarországgal való egybeolvasztásáért, hogy a magyarok kiáltják, és zászlóikra felírják: *”Unió vagy a halál!”*

Ami az erdélyi románokat illeti, ők valamint 1848-ban, hasonlóképpen ma is, tiltakoznak Erdélynek Magyarországgal való uniója ellen, mert Magyarországgal egyesülvén, ők Magyarországon egészen elvesznek. Erdélyben azonban számuknál fogva mindig uralkodnak. És egyesülvén Magyarországgal, a románok beleugranak Magyarországnak Ausztriával való háború eshetőségeibe; egy olyan háborúba, melyben a románok kénytelenek volnának magyar név alatt küzdeni a magyarok nagyobb dicsőségére; míg Erdély önállónak maradván Magyarországtól, háború esetén érdeke volna legalább egyelőre semlegesnek maradni, s csak a körülmények kifejlődése mutatná meg, hogy vajon kényszerítve van-e s mennyiben részt venni egy ilyen háborúban?

Más részről a románok is értik, hogy Erdély független volta Magyarországtól nemcsak az erdélyi románok speciális érdeke, hanem általában az összes románok speciális érdeke is.

Végre ami ezen erdélyi ügyben Ausztriának politikáját illeti, Ausztriának nincs érdekében Erdélynek Magyarországgal való uniója, mert attól fél, hogy ez utóbbi Erdély egyesülésével igen nagy erőre tenne szert.

Mindezek mellett hiszem, hogy Ausztria, mint 1848-ban, most hasonlóképpen megengedi a magyaroknak Erdély unióját. És miért? csak azért, hogy a románokat a magyarok ellen provokálja, hogy elkerülhetlen harcba kergesse őket, mint 1848-ban.

A román ideál

Valamint a németek, szlávok és magyarok, hasonlóképpen a románok is bírnak ideállal.

A román ideál: az összes románoknak egy politikai testben való egyesülése, azaz Dáko-Románia.

A román és idegen írók rég népszerűsítik ezen ideált. Mihai Viteazul /3/ vette azt először munkálatba.

Ma, amikor az összes népek kifejezett akarata nemzeti államokat alkotni, mikor minden erő mozgalomban van, midőn egy pillanat csodákat hoz létre, amiket csak századok, de még századok folytán sem gondoltak lehetségesnek, ma semmi sem mondható lehetetlennek.

Mindenesetre, ha a németnek és a magyarnak szabad a Fekete-tengerig egy Németországot és egy Magyarországot hozni forgalomba, miért ne volna szabad a románnak is arany álmára, és annak esetleges megvalósítására gondolni?

Ha ezen álmom éppen olyan hamar megvalósítható nem is volna, mégis a román kormányok minden tényének mindenkor olyan jellegűnek kell lennie, hogy legalább a nagy eszmét, az egész román nemzet jövőjét ne kompromittálja.

A román tartományokat /4/ összevéve, vagyis:

Románia, Moldova (Besszarábiával és Bukovinával).

Erdély (Bánáttal, Biharral, Máramarossal a Tiszáig) 5720 négyszögmérföld területtel bírnak.

Vagyis a románok által lakott Dnyeszter, Duna, Tisza és Kárpát terület akkora volna, mint Olaszország vagy Nagy-Britannia, tíz millió néppel, melyből alig egy millió volna idegen. Ezen terület azonban kétszer annyi népet is tudna táplálni.

Am vizsgáljuk ezen eszményi államot először nemzetiségi, azután stratégiai szempontból, a végén ám lássuk, hogy ezen állam a körülmények szerint lehetséges-e, vajon Európa politikai érdekeivel ki lehetne-e azt egyeztetni, vagy nem?

Nemzetiségi tekintetben az ideális román állam egyike volna a leghomogénebbeknek egész Európában. Lakói mind románok; kompakt tömegekben; mindenik egy nyelvet beszél, dialektusok nélkül: a Máramaros széléből való román értekezni tud a galíciai vagy a brailai románnal; míg a velencei olasz nem érti meg sem a torinóit, sem milanoit. Erdély egy millió románt számlát, kik között szétszórva él mintegy 200 ezer szász és német, s alig 500 ezer székely és magyar. Bánát, Bihar, Máramaros a Tiszáig még egy félmillió románt számlál, hasonlíthatatlanul kevesebb idegent. Igaz, hogy a magyarok és szászok értelmesebbek és vagyonosabbak is, mint a románok, ezek azonban számukkal elnyelik őket, s a vitézséget illetően nem múlják felül a magyarok a románokat. Stratégiai szempontból alig volna állam Európában a természettől kedvezőbb állapotban.

Dáko-Románia, mint földrajzi egész, valóban rendszeres egészet képez.

A Tisza, Duna és Dnyeszter, mint egy ezüst lánc veszik körül minden oldalról, s egyúttal megvédik az idegen betörések ellen. A Duna (Danubius, salus Reipublicae) és várai megvédték a rómaiakat a barbárok ellen, a románokat a törököktől. A Dnyeszter és erődítményei megvédték Stefan vajdát /5/ a tatárok ellen; hasonlóképpen a Tisza is.

Erdély arany Kárpátjai egész Románia protektorai volnának. A magas Erdély Dácia központján van, mint egy legerősebb s legfontosabb természeti erődítmény. Központon lévén, természetesen uralja a Bánát és a Bihar térségeit a Tiszáig; uralja Moldova hegyeit és völgyeit s Havasalföld mély síkságát.

Aki ura ezen stratégiai központnak, ura Erdélynek, ily körülmények között kevés bölcsességgel úr az egészen a Tiszáig és a Fekete-tengerig.

Oly hatalmas Erdély stratégiai szempontból.

Azonban Erdélynek ezen hadászati fontosságát csak a régi rómaiak fogták fel. Itt erősítették meg magukat, itt, e centrális Dáciában, Erdélyben. Itt volt Szármiszegetuza, itt a gyarmatok s a fontosabb municípiumok.

Ők tudták, hogy aki bírja e várat, bírja az egész környéket. Az áthághatatlan hegyek urai voltak a síkságoknak. A rómaiak nem voltak visszaverve, hanem jószántukból vonták ki légióikat Dáciából. A barbárok nem fogták fel Erdélynek hadászati fontosságát, s ezért esett el egyik a másik után. S dacára annak, hogy a románok sem dicsekedhetnek azzal, hogy ama fontosságát ismerték volna, mégis az örökkévaló Kárpátok voltak minden időben a román nemzetiség menedékhelyei. Azon Kárpátokból kötött ki Negru Voda /6/; azokból Dragos/7/. Hős az, aki elfoglalja az országot, s igen gyenge, aki elveszíti, mert nehezebb meghódítani, s legkönnyebb megtartani azt. Ausztria császárai míg erősek voltak (1516-1696) /8/, a magyarokkal, a törökökkel, a románokkal verekedtek meg, amíg urai lehettek Erdélynek. 1849-ben, mikor Puchner németjei és az oroszok Erdélyből Havasalföldre húzódtak ki: Iancu, az irreguláris román légiók prefektusa vitézül megállott Erdély keleti havasaiban, elpusztította a szorosokhoz közeledő magyarokat, s Kolozsvár és Bánffyhunrad vidékéig kimondhatatlan félelemmel töltött be minden magyart egészen a Tisza partjáig; a Iancu támadásaitól való félelem miatt a magyarok nem tudták a Havasalföld és Moldova felőli szorosokat megvédelmezni, s így a németek és oroszok minden nehézség nélkül ismét ott jöttek be, ahol kimentek.

Aki ura Erdélynek, ura a román tartományoknak.

Ezt az igazságot nemcsak az osztrákok, nemcsak a magyarok ismerték, hanem ismerte azt Mihai Viteazul is. Ez megúván hol a török, hol a német, hol Báthory alatti magyar vazallitást, elfoglalta Erdélyt; itt még fővárosát is megállapította, ahonnan egész Romániát kormányozta.

O tempora! Az akkori románok nem értették meg Mihait, a magyarok elárulták, Ausztria meggyilkolta.

De nemcsak Mihai, hanem Havasalföld és Moldova más urai is, Stefan cel Mare, Petru Rares /9/ és mások sorban egészen a fanarióták idejéig igen jól tudták, mily veszedelmesek Erdély urai a román fejedelemségekre nézve.

Innen látjuk, hogy a fejedelemségek többi jó urai is korán gondoskodtak róla, hogyha Erdélyt már nem foglalhatják, legalább uralják szorosait, egy-két várral bírván Erdélyben. Beszterce, Csicsó és Küküllővár majdnem minden időben a moldvaiaké volt; Fogaras és Omlás a havasalföldieké. E mellett Moldova urai egyúttal Bukovina urai is voltak. Ha nem bírták volna az erős Bukovinát s Erdélyben azon várakat, ha a fejedelemségek akkori Kárpátszélei nem uralták volna Erdély szorosait és ha végre, a magyarokkal való háború esetén az akkori románok nem folyamodhattak volna a törökökhöz és a lengyelekhez: a fejedelemségek függetlensége az erdélyi uralkodókkal szemben nem lett volna fenntartható. Így azonban a függetlenség bizonyos alakban fenntartott. És miként? Hol a törökök, hol a lengyelek segélyével, a körülmények szerint.

A mai fejedelemségek ausztrális széleivel miután elvesztették Besszarábiát, nem bírják Bukovinát; miután Erdélynek Moldova (Ojtoz és Tölgyes), mint Románia felőli szorosai (Temes, Vöröstorony és Vulkán) Erdély urai birtokában vannak, úgy hogy mikor ezek akarják, beléphetnek a fejedelemségekbe anélkül, hogy mi is beléphetnénk hozzájuk; ma, mondom, a tartományok stratégiai szempontból egy sokkal veszedelmesebb helyzetben vannak, mint az elmúlt századokban voltak.

A fejedelemségeknek Erdély nélkül nincs jövőjük Európában.

Azok Erdély nélkül haszontalan kétes hitelűek volnának, s ez állapot mindaddig tartana, amíg csak Európa államai között váltakozó vetélkedés és érdekellentét forogna fenn.

Erdélynek az egyesülése a fejedelemségekkel megmentené ezeket a haláltól; létesítené a román állam rendszerét, és Románia örök életének alapjait vetné meg.

De vajon az egész román nemzet így módon való egyesülése; egy nagy Románia, melynek középpontja Erdély volna, az esetben, ha az a körülmények szerint létesíthető volna, vajon kibékíthetné-e Nyugat-Európa érdekeit is?

Lássuk.

A mai Európa, az olasz forradalom után, Európa keletén egy más forradalmat lát keletkezni. Európa már most egész komolysággal foglalkozik azzal, hogy vajon melyek volnának a Keleten előkészülő forradalom eredményei?

Mi lesz Ausztriából és Törökországból, Magyarországból és a fejedelemségekből?

Egy pontban, úgy tetszik, hogy Nyugat-Európa államférfiai egyetértének, abban ugyanis, hogy Európának a Dunánál egy hatalmas államra van szüksége, mindenesetre egy hatalmasabbra, mint minők ma a fejedelemségek; egy olyan államra, mely Oroszországgal szemben segínyt tudjon nyújtani az európai egyensúly fenntartásában.

Ezen dunai állam volna: vagy egy regenerált Ausztria egész a Fekete-tengerig; vagy egy Magyarország a Fekete-tengerig; vagy egy Románia a Tiszáig.

Ami Ausztriát illeti, kevés rokonszenvvel találkozik Európában. Mindamellett komolyan beszélnek a Dunánál való kártalanításáról Velencéért.

Ausztria elvesztvén Velencét, kétséget nem szenved, minden erkölcsi és anyagi, politikai, diplomáciai erőit összpontosítná, hogy később még fegyverrel is a kezében kiterjeszkedhessék a Fekete-tengerig. Egyelőre lehet, hogy a román fejedelemségeknek, valamely osztrák herceggel az élén, a függetlenség árnyékát engedélyezné, amíg végleg magába olvasztaná őket. Így tett ő a 16-ik században Magyarországgal, így a 17-ik század végén Erdéllyel. Csak Oroszország nem tudna ezzel egykönnyen kibékülni. Azonban ki tudja, nem mutatkoznék-e egy más ekvivalens Oroszországra nézve. Anglia érdekei csak nyerni tudnának.

Ami a Fekete-tengerig terjedő Magyarországot illeti, ennek Európa politikusai között több barátja volna. A magyarok Európában ismertebbek, mint a románok. Fényesebb történetük van, mint a miénk. Ők hazafiasabbak, mint mi, egyszóval a dölyfös magyarok, mint a múlt században, úgy ma is igen veszedelmes szomszédok reánk nézve. Ha a magyarok egy Ausztria elleni forradalomból mint győzők kerülnének ki, urai volnának Magyarországnak és Erdélynek, s ezen utóbbi országból uralkodnának a fejedelemségek felett is. Ezek akkor alig tudnák függetlenségüket fenntartani Ausztria dölyfös legyőzőivel szemben. Európának pedig lehet, hogy nem volnának érdekei megvédeni minket.

Még van egy kombináció, a legigazságosabb, s egyúttal Európára nézve a leghasznosabb is, fájdalom azonban, szerencsétlenségünkre Európában kevésbé népszerű.

Ezen kombináció szerint a dunai állam, melynek Európával együtt mérsékelni kellene Oroszországot, sem osztrák, sem magyar nem volna, hanem román állam: *egy Románia összetéve a fejedelemségekből, Havasalföldből, Moldvából és Erdélyből a Tiszáig terjedő részekkel*. Úgy történelmi, mint nemzeti jogunk egy ily állam megalakítására sokkal hatalmasabb, mint a magyaroké; egy ily állam inkább megfelelné Európa érdekeinek, mint a magyarok történelmi Magyarországa, összetéve magyarokból, horvátokból, szerbekből, szlovákokból, románokból és más népekből, azaz annyi heterogén elemből, melyeket egy

magyar államban egyesítve ugyancsak egy Magyar-Ausztria-félét mutathatnának fel, mely minden pillanatban megzavarhatná Kelet-Európa nyugodalmát.

Tudom, hogy a Haemus-hegyig terjedő Romániáról beszélnek. Bulgária azonban szláv nyelvet beszél, s aztán a Kárpát és a Haemus közötti völgy nem volna fenntartható sem a Kárpátok, sem az Észak uraival szemben. Erdély és nem Bulgária a legszebb és a legvitálisabb rész a széthasított román nemzet testéből.

Románok ura!

E nehéz időben mi a teendő?

A./ Benn:

1. Először és mindenekelőtt, bármely áron, szerveztessék, szaporíttassék a haderő; azután ismét a haderő; és végre is a haderő szerveztessék és szaporíttassék.

A kormány nyerje meg a közvéleményt és a nemzet bizalmát:

2. Jó igazságüggyel; és mindenekelőtt

3. a fejedelem mindenképpen kísértse megnyerni a nép szívét: földbirtokosítván a parasztot, hogy így a parasztnak érdeke legyen szeretni urát és hazáját, s mind a kettőért harcolni legyen képes; a paraszt valódi román, és nélküle egyetlen nagy dolgot sem lehet keresztülvinni.

4. Egyetlen nemzeti közoktatási központ teremtsék a fejedelemségekben: a nemzet valódi hazafiságának megvilágítására és növesztésére.

5. Növesztessenek a nemzet finánci: szükség esetében a zárdajavak szekularizálandók; a felajánlott zárdák ügye nehogy idegenek által bíraltassék el, mert ez az ország kárára történék, ez becsülete, méltósága és jogai ellen történék Romániának.

6. A kormány tekintélye ekképpen növekedvén, az egyszer s mindenkorra vessen véget a cselszövénynek, mely a nemzet legvitálisabb részét emészti fel.

B./ Künn:

1. A fejedelem legjobb viszonyban álljon Olaszországgal és Franciaországgal. A román ügynökök juttassák eszébe a latin Európának, hogy ne hagyja el Kelet-Európa mindenkitől fenyegetett, úgy a németektől, mint a szlávoktól lefegyverzett római kolonusait. A román ágensek ne szünjenek meggyőzni az olasz és francia kormányokat arról, hogy Erdély román tartomány. A kormány tartson írókat, akik megmutassák Európának, hogy a fejedelemségeken kívül még vannak románok.

2. A román kormány idő előtt nemhogy Oroszországgal, de még Ausztriával se rontsa meg a barátságot. Az Ausztriával való barátság azonban soha se menjen oly messzire, hogy a román kormányt a románokra nézve nagyon veszedelmes két dologra rávehesse, s jelesen: a./ nehogy valaha a román kormány beleegyezését adja abba, hogy a fejedelemsége területén német kolóniák telepíttessenek le, legyenek azok bármely részéből a német államoknak, és b./ nehogy beleegyezzen valamilyen kiterjesztésébe, legyen az bármily csekély is, az osztrák konzuláris jurisdikcióknak, mert a fejedelemségekre egyetlen konzulátus sem oly veszedelmes, mint az osztrák.

3. A külső dolgokra nézve nemcsak a kormányokkal, de a népekkel is jó lesz egyetértésben lenni. Az igazat megvallva, a kormány jól cselekszi, ha még a magyarokat is meghallgatja;

azonban mindenkor jusson eszébe az, hogy a magyarok kiengesztelhetetlen ellenségei a román nemzeti létnek, s leginkább a Kárpátokon túli románoknak. A magyarokkal meg kellene értetni, hogy csak ők s a románok állanak Európa keletén a németektől és a szlávoktól körülveve, érdekükben állna tehát békét hagyni az erdélyi románoknak, mert máskülönbén sértő dolyfjük Ausztria karjaiba taszítja őket; s hogy jobb volna az erdélyi románokat egyenlő barátokul elfogadni, és egy forradalom esetén jobb volna az erdélyi románokat még semlegesekül is bírni, mint ellenségekül. Jól teszi a kormány, hogy a törökországi szlávok mozgalmait figyelemmel kíséri, különösen pedig a bolgárok, szerbek aspirációit stb.

Lehet, hogy Európa keletének legközelebbi harca a magyarok forradalma lesz.

Ha e forradalom győzedelmeskednék, megváltoztathatná Európa képét s a román politika helyzetét.

Ezen forradalom kezdetét vevén, mit csináljanak a szegény erdélyi románok? Kikkel tartsanak ők? A magyarokkal? Ezek azt vitatják, hogy Erdély Magyarországé. A németekkel? Ezek mindig hűtlenek voltak! Független politika talán? Nincsenek azon helyzetben, hogy ilyet csinálhassanak.

Az erdélyi román arisztokrácia elmagyarosodott. Mai vezetői papok és néhány irodalmi férfiú. Oh, minő nép ez!

Szebb minden románnál, erényesebb, épebb, lelkesebb minden románnál, és vitézebb mindenkinél. 1848-ban nemcsak a férfiak, de élükön Pelagi Rosiával az aranyhegyek női is küzdöttek, és kivívtak fényes győzelmeket. Minő csodákat lehetne csinálni e néppel, ha alkalmas vezetői volnának, és volna egy nemzeti zászlója, hogy az követhesse! Azonban fájdalom! E nép nélkülözi a vezetőket... *Nave senza nautiero*.

Az erdélyi románok ilyen körülmények között a fejedelemségek felé vetnék tekintetüket, innen várnák a jelt, mert csak innen várják szabadulásukat. Mikor Cuzát fejedelemnek választották, Erdélyben a románok lelkesedése talán nagyobb volt, mint a fejedelemségekben. Egy magyar forradalom esetén lehetetlen, hogy a románok magyar minőségben küzdjenek, magyar név alatt, magyar dicsőségért; lehetetlen, hogy Erdélyt elárulhassák a magyaroknak, amint ezt a magyarok kívánnák. De éppen olyan veszedelmes harcolni, mint 1848-ban, a perfid németért is. Rájuk nézve talán legóhajtandóbb volna a semlegesség: ezt azonban meg nem tűrnék a magyarok, nem a németek! A német ismét engedélyezni fogja Erdély egyesülését Magyarországgal, és ezzel ismét a viszály magvait hinti a magyar és a román nép között.

Egy belső ösztön készíti az erdélyi románokat annak hívésére, hogy kitörvén a magyar forradalom, a román fejedelemségek annak folyama alatt ölbe dugott kézzel állni nem tudnának.

A románok ura, ha nincs, alkosson utat és módot okosat; egy utat és egy módot, mely nehogy valamiképpen veszélyeztesse a fejedelemségek lételét; egy utat, hogy Erdélyben láthassa magát a románok központján! Melyik volna az az út és mód? Melyik az indok? Hogy segítséget vigyen a magyaroknak? talán a németeknek? vagy a románoknak? fenntartani Erdély semlegességét a magyar forradalom tartama alatt? Meg volna ezzel az út, hogy ez esetben kikerültessek egy török, egy orosz invázió? Ezen kérdésekre csak a körülmények aktualitása és különfélesége tudhatna felelni. Egy dolog azonban több mint bizonyosnak tetszik előttem: hogy a Kárpátokon túli románok, férfiak és nők, öregek és ifjak mindnyájan készek volnának meghalni Cuza fejedelemért. Az erdélyi románok nemcsak lelkesültebbek, hanem hűségesebbek és állhatatosabbak a többi románoknál.

Petru Rares, mikor Erdélybe lépett, és vagy tízszer lépett be, mindenekelőtt a lengyelekkel békült ki, azután a tatárok felől biztosította magát, azután elment Erdélybe, állítván, hogy a töröknek megy segítségül a magyarok ellen, néha a magyarnak a német ellen, de mindig a románok javára. S mindannyiszor mint győző tért vissza, rendre, egyenként megvervén a románok szomszéd ellenségeit. Hütlenséget hánytak szemére, azonban a leghütlenebbektől odavetett hütlenségi folt nem fogott Petru Raresten.

Mikor Mihai Viteazul, 30.000 emberből álló hadserege élén belépett Erdélybe, s emberei között voltak lengyelek és kozákok, a törökök azt hitték, hogy Erdélyt az ő számukra foglalja el, és valóban, Románia Mihai távollétében bántatlan maradt a törököktől. A németek, Erdély malkontentái, azt hitték, hogy Mihai őket a gyűlölt Báthory Andrástól /10/ jött megszabadítani; bíztak tehát abban, hogy Erdélyt a németek számára foglalja el. Ezen Báthory, Erdély fejedelme azonban, ki röviddel azelőtt támogatta a Mihai elfogatására és török kézbe adására vonatkozó tervet, a nagyszebeni ütközet előtt alig tudott róla, hogy Mihai Erdélyben van. Mihai győzött. "Audaces Fortuna juvat", s a győző Erdély ura lett. Nemsokára Moldovából elűzte Movilát és lengyeleit, s Gyulafehérvárról kezdte kormányozni mind a három tartományt. A török, a német és a lengyel vetélkedtek a követ- és ajándékküldésben, és barátságát kérték ki. A magyarok és a lengyelek árulása, a németek véres hütlensége, az erdélyi akkori románok tudatlansága, s leginkább Mihainak, a nagynak, igen nagy önbizalma, megbuktatták akkor a románok hősét és a román ügyet.

Oh, románok hercege és ura! Segítsen meg téged a román nemzet génusza, hogy bölcsességgel megtorold e halált, s légy szerencsés végrehajtója a legnagyobb fejedelem és úr tervének, kit valaha Traján Dáciája bírt.

--

A szerző a következő profetikus szavakat fűzi Papiu Ilarian emlékiratához:

Idáig terjed az emlékirat. A benne foglalt eszméktől van áthatva minden román tényező. A magyar állam ezzel az ideállal egyszer számolni fog, ez kétségtelen.

NYÍLT LEVELEK

a bukaresti román Kultur-Liga elnökéhez,

Vasile A. Urechea-hoz /11/

(Id. mű pp. 255-370.)

I.

Uram!

Nem ringatom magam illúziókba. Tudom jól, hogy e sorok sem önt, az elnököt, sem kétszáz ezer társát a Liga kebeléből nem fogják más útra terelni. Nem is szándékom. Önök előtt ellenvélemény nem létezik; a józan kritikát doronggal ütik agyon; önök ama bizonyos "moral insanity"-ben szenvednek, amely teljesen megtompítja az érzékeket az erkölcs tekinteteivel szemben. Hát ilyen emberekkel a szóbaállás kárba vesztett munka és fáradság. De bár kínomba kerül, mégis megteszem.

Azt kérdezem öntől, uram, bűn-e vagy kötelesség a hazaszeretet? Mert nekünk románoknak utóvégre ez a magyar föld a hazánk, és addig, amíg ez a föld a hazánk, annak törvényeit tiszteletben kell tartanunk, és vissza kell utasítanunk minden külbeavatkozást, bár testvéreinktől jöjjön az, ami minket ebben a hazaszeretetségben, a polgári szent kötelességek teljesítésében meggátolnak. Ön és társai abban a hitben élnek, hogy mi románok kötelesek vagyunk az önök és az Európa által nyújtott segínyt a magyar állam jelenlegi szervezete ellen igénybe venni, ha ez így van, akkor mi elvesztettük lábaink alól a talajt, önök pedig harcukban a morált, a tisztességet eldobták maguktól.

Egy néhány szóval tartozom önnek.

Ön és a Liga, amelynek élén áll, a romániai sajtó, magán és félhivatalos, a magyar nemzet ellen Európában állítólag a mi, a magyarok által elnyomott románság érdekében szenvedélyes hajszát indított meg. Ebben a kérdésben intézem önhöz soraimat.

Ami engem illet, és hazafias kötelességemhez képest az önök segélyét és Európa beleszólását belügyeinkbe a leghatározottabban visszautasítom, s a bajt, ha van, önök és Európa nélkül óhajtom itthon megorvosolni. Ezen szent kötelességen kívül van még valami, ami minket arra készíttet, hogy ne bízzunk önben és társaiban, hogy öntől a romanizmus jól felfogott érdekében megvonjuk szimpátiánkat. Megmondom, hogy mi.

A század embere vagyok; gondolkodó lény, észlelek, gondolkodom és ítélek. Élek az emberiség legszebb jogával és szabadságával, amelynek biztosításáért eddig milliók vére folyt. Önök azt a szabadságot még el nem ismerték. A földön nem ismerem szenteket; az ideáknak becsületes alapot követelek, nem hiszek vakon senkinek, még azoknak sem, akik egyedül üdvözítő román kultúr Liga élén állanak. Sőt ellenkezőleg, minél nagyobbak tartja magát valaki, s az magának minél nagyobb csalhatatlanságot követel, én annál nagyobb tökéletességet várok tőle, annál nagyobb szigorral bírálom meg szavait, tetteit. Ha nagynak találok, homlokán nem fogom megtépázni a babérokat, hanem beállok azok közé, akik dicsőíteni fogják. Előbb azonban megnézem s megtapogatom, hogy meg ne csalhasson.

Annak köszönje, uram, e sorokat, hogy a román kultúr Liga élén áll, tehát magasan, és hogy gyakori tolakodás és furfang útján Európában oly hatalommá nőtte ki magát, hogy önhöz képest a nagy Napoleon egyszerű liliputi, ami Európára nézve nem a leghízelgőbb körülmény. Egyébiránt Európa gyakran gondolkodott a könyökéből.

Pedig ön nem is nagy ember. Olyan, mint a vihar által a tengeren felvert tölcsérben a legfelsőbb vízcsepp, mely magasan áll ugyan, de vihar múltán a sima tengeren ismét eltűnik. Olyan közönséges, középszerű, mint magam. Román és moldovai, mint én; egyetemi tanár és író, mint én; az ön kezéből sem kerültek ki különb románok, mint az enyémből.

És mégis köztünk a különbség óriási. Ön *bojár*, én *paraszt* ivadék. Ez a válút, innen indulunk kétfelé, hogy össze ne találkozassunk sohasem. Az én őseim, kiket nem ismerek, az ön őseinek a barázdáiban perzselődtek, mint a szalonnabőr a lángon. Az ön ősei az én őseimet elnevezték "*ruman*"-nak, "*rob*"-nak (román, rab stb.); az én őseim pedig az önét úgy hívták: *omide* (hernyók), akik megrágtak minden zöld ágat, hogy az én őseim emiatt megörölt fahéjon és kukoricacsutkákon rágódtak. De az én őseim így is ezen a hitvány ételen, rabszolgák gyanánt is megtartották a bojárok számára a román nemzetiséget, a nyelvet, a szokást, amiket akkor önök megvetettek, s amelyekkel ma annyira büszkélkednek; - önök pedig a jólétben elárulták és feladták mindazokat a szlávoknak, a görögnek, amiért mi ma önöket egyáltalában meg nem dicsérhetjük.

Láthatja, tehát, uram, hogy a századok viharai folytán őseim szenvedése révén van bennem valami, ami önből hiányzik, az elpusztíthatatlan szeretet a nép iránt, amelyből támadtam. Én megértem és átérzem a barázdában elhangzó dalt, mire ön egészen hidegen marad. Ön a népet mozgó semminek, talpnak tekinti, amelyre fel kell hágni, hogy magasabb legyen, én pedig önt le szeretném onnan ütni, hogy közönséges legyen, mint én, hogy megsemmisüljön, hogy léha, könnyelmű játékkal veszedelmet többé ne hozhasson a sokat szenvedett népre. Én a keserves munkával megszerzett vagyon birtokosaként bölcsen, józanon és mérsékelten dolgoznék, hogy a vagyont biztosítsam és megnöveljem az utódok számára, ön az öröklött vagyon pazarló örökösöként azzal könnyelműen bánik el, azt hazard játékokba fekteti, hogy holnap mindnyájunkat ismét koldussá tehessen. Ez az, ami arra késztet, hogy önnel egy úton ne haladjak.

Láthatja, uram, hogy jogom van szólani, és joga van a szédelő politika elnöke, képviselője ellen fellépni minden románnak, aki szereti népét, és félti annak jövőjét. Ha önnek, egyetemi tanár létére, szabad a politizáló Liga élén állani, nekem szabad önt és tényeit megbírálni, sőt kötelességem, mert önnek könnyű játszani, de a népnek nem; ön gazdag, a nép szegény; ön két kézzel szórja a nemzet pénzét, az ön népe koldus; ön holnap, mint bojár, könnyen orosz vagy görög lehet ismét, de a népnek románnak kell maradni mindig.

Azért a mi útjaink soha sem találkozhatnak. És nem találkozhatnak a mi útjaink azért, mert én a sokat szenvedett román nép érdekében becsületes politikát szeretnék megteremteni, önök pedig azt hirdetik, hogy a politikában a becsületnek, a tisztességnek nincs helye; a nemzetért minden meg van engedve: a hazudozás, a rágalom, a történelem világos adatainak meghamisítása, a nyilvánvaló tények letagadása, és be nem ismerése semminek, ami az ellenfélben erény. Én, mint tanár, kívánom, hogy a nemzet ifjúsága tanuljon; ön az ifjúságot politikai kalandorságra használja fel; én a fiatal, tizenhat éves román nemzeti állam jövőjét a kultúrában fedezem fel, és követelem, hogy a nemzet a saját államában minden erejét a nemzeti kultúra fejlesztésére összpontosítsa, ön külföldi elégületlen kapzsi szédelgők szavai után indulva, a nemzet idegeit ezek szolgálatában sorvasztja el. Követelem, hogy a román nép kulturális téren becsületes munkával győzze le, ha vannak, vetélytársait, ön a nyelveskedéssel, a szóval és rágalmakkal akar győzedelmeskedni. Azért önök elneveznek engem *renegátnak*,

én pedig önöket a világ legelső politikai szédelgőinek tartom, akik Európa-szerte szalámit prédikálnak, otthon pedig széllal töltött hurkákkal traktálják polgártársaikat.

Én azt hirdetem, hogy önöknek ott a fiatal államban sok a teendőjük, és pénzüknek ezer helye van, önök azt mondják, hogy míg mi, külföldön élő testvéreik, jajgatunk, addig minden gondolatjuk és pénzük a mienk. Csakhogy mi mindig jajgatni fogunk, hogy önöket állandóan megfejlessük. Én békét, önök háborút prédikálnak; én munkát, önök léhaságot; én szeretetet minden irányban, önök gyűlöletet; én áldást, önök átkot. Én kultúra, vagyon nélkül a latin eredetre nem adok semmit, önök egész jövőjüket erre az egy kártyára fektetik, és nem dolgoznak semmit. A legízesebb almának a magva vadoncokat terem, nemessé ismét csak új oltással lehet. Szerintem a becsületes munka, a kultúra nemesít, önök a politikai dulakodásban, a milliók haszontalan elfecsérlésében keresik a latin nemességet. Köztünk tehát a különbség óriási, a válaszfal áthidalhatatlan.

Nem tudom, sikerülni fog-e valaha önnek és társainak akár tetteimből, akár irataimból, életem egész lefolyásából, gondolkodásomból bebizonyítani, hogy én "renegát" vagyok, én azonban bebizonyítom, hogy az önnek és társainak politikájáról, magatartásáról megalkotott fogalmaim egészen igazak. Ez a célom, s ha önön és társain a moral insanity nem vett még teljesen erőt, *el fogják ismerni*, ha az igazság iránt érzékük egészen meg nem kopott, úgy be fogják látni, hogy az az út, amelyen Európában kalandoznak, nem a tisztesség útja; az elvek pedig, amelyeket hirdetnek, a nemzetközi tisztességgel, a logikával, humanitással, a joggal és a szabadelvűséggel semmi összefüggésben nincsenek.

Még egyet. Önt és társait Catargiu /13/ és bojár kormánya nemcsak támogatja, de úszítja is a magyarok ellen az európai hajzában. Ez nagy ügyesség tőle. A rendbontó elemeknek csinált ezáltal egy medret kifelé, hogy ő bent önökön tetszése szerint uralkodhassék. Önök pedig kormányokat döntöttek meg, fejedelmeket detronizáltak, most Catargiu békében él. És Európa, míg nyugaton nyaktiló alá hajtja az anarchistákat, addig a Ligában keleten őket felneveli; míg a francia a latin Caseriot /14/ mert meggyilkolta nagynevű elnökét, lefejezte, addig sokan a franciák közül segítik fenni a Liga anarchistáinak kését, hogy megöljenek egy nemzetet, amely pedig ezer év óta több szolgálatot tett kardjával és szabadságért lángoló szívével az európai civilizációnak, mint Carnot /15/ az ő nemzetének. Embert ölni tilos, nemzetet megölni szabad; kávéházakat légberöpíteni tilos, államokat felforgatni meg van engedve. Ez az újabb elmélet. Ám, ha megdicsérem Catargiut azon ügyességéért, hogy saját államának kártékony vizeit a szomszéd államok földjére vezette, meg kell rónom külügyi képviselőtünket, mely a maga élhetetlenségében a világon páratlanul áll, mert a világon ma egyetlen külügyi képviselőt tűri a maga ügyeibe való beavatkozást, és ez a mienk.

És különösnek tartom az ön részéről uram, hogy míg a zabolátlan sajtóról és irodalomról könyvet írt (*Despre literatura desfrânătă*), most saját hazájában annak élére áll, pénzzel és anyaggal segíti, s amíg Bukovina elrablásáról (*Răpirea Bucovinei*) drámát teremtett, most arról nem beszél, hanem nekiront egy nagymúltú nemzetnek, melynek vitézségét ön előbbi munkáiban elismerte. Ezen könnyelműségért és következetlenségért nem tudnék önnel egy hajóban úszni.

Az államok lelki és testi szegényeiket tartoznak eltartani. Catargiu azokat kifelé indítja, a mások nyakára küldi; ez is új elmélet, ami bár ránézve praktikusnak bizonyult, a közmorál szempontjából azonban elutasítandó. És Cataragiunak meg a zabolátlan hazai sajtónak biztatgatása folytán önt és kétszázezer társát a Ligában az ország porából felkapta a forgószelel. Azt hiszik, hogy önök táncoltatják a forgószelet, pedig önök abban csak egyszerű porszemek, amelyben örülten forognak, és nem tudják, hogy miért. Önöknek most hízeleg a magasság,

amelyet a forgósélben elértek. Szegények! jaj lesz önöknek, mikor a forgósél odavágja, vége lévén a komédiának.

Jól tudom én azt, hogy egy fiatal nemzet, mint a gyermek, egyik falból a másikba üti a fejét, amíg járni megtanul. Egy fiatal nemzet széleskedhetik, nagyozolhat, mert tele van ábrándokkal, mint az az ifjú, aki lerázván magáról az iskolai port, azt hiszi, hogy körülötte forog a világ, lévén ő a földtekének éppen a központja. Az élelmesek bár gyakran visszaéltek már az ifjak és az ifjú nemzetek ezen képzelgésével, még nem látok nagy veszedelmet benne. A veszedelmet abban látom, hogy ön és társai nagyozolásuk közben elveszítik a moralitás hímporát, hogy játék közben kanóccokkal kezdik gyújtogatni a szomszédházak fedelét, hogy elvesztik az erkölcsi egyensúlyt, az erény és a bűn iránti érzéket; a tisztesség és a becsület, a megengedett és a meg nem engedett dolgok közötti határvonalat összezavarják; hogy komoly munka helyett megszoknak egy könnyelmű kalandor életet, szóval abban, hogy önök az életet vétkezve kezdik meg, ami Catargiu személyes céljainak s uralkodásának használhat, de a nemzetnek nem. A veszedelmet abban látom, hogy önök a civilizáció keleti apostolainak hirdetik magukat, s nyugat felé a vad gyűlölet üszkével felperzselni törekednek a civilizáció eredményeit. Polgárháborút, hazaárulást, hűtlenséget hirdetnek a civilizáció nevében, minek folytán sajtójukon máris a delirium tremens csalhatatlan jelei mutatkoznak, hogy a komoly munkára máris képtelen; önökön pedig erőt vett egy bizonyos örvény, hogy képtelenek a gondolkodásra és a helyes ítélet megalkotására.

Uram, önnek éreznie kell, hogy nem nagyítok, s hogy az én álláspontom megdönthetetlen.

(pp. 257-263.)

II.

Uram!

Ön a történelemből tudni fogja, hogy ezelőtt mintegy ezer esztendővel egy Ázsiából bevándorló nép itt az országot a saját karjával és vérével meghódította, s elnevezte a maga nevével *Magyarországnak*. És ezer esztendő óta ez az állam egy percig sem szűnt meg *magyarnak* lenni, valamint, hogy az államban a *nemzet* is mindig magyar volt. És tudni fogja a történelemből azt is, hogy mi románok abban az időben a Balkánban éltünk, az albán, görög és bolgár nép között szétszóródva, akiktől és ahonnan vallásunkat, nyelvünket, szokásainkat, egész hitvilágunkat kölcsönöztük. Önnek, mint nyelvésznek és történésznek tudnia kell, hogy ennek a népnek a nyelvében, szokásaiban, viseletében, hitében is a görög, bolgár, az albán, szóval a balkáni befolyás töméntelen, ami a román népnek az együttélését azon népekkel illetőleg napnál világosabban bizonyítja, és hogy semmi sincs a gótból, az avar, a hun stb. népek befolyásából, amelyek a magyarok bejövetele előtt Dáciában is éltek és uralkodtak, ami amellet bizonyít, hogy a románság ezekkel a népekkel nem is érintkezett. Ön mint historikus, 274 év után (Kr. u.), mikor a római uralom Dáciában megszűnt, a magyarok bejöveteléig, vagy azután is, a mai románságnak Dáciában egyetlen fegyvertényét sem tudja felmutatni; egyetlen küzdelmét a beözönlő barbárok ellen; a bizánci görög írók munkáiban egyetlen sort, a régiségtanban egy követ, amely arra vallana, hogy a magyarok bejövetele előtt ez a föld a románságé lett volna. Hazai okmányainkban a románság neve a honfoglalás után csak több századdal (1222) jó először elő; és az intézmény (kenézség), amellyel itt éltek, arra vall, hogy a bevándorlás a balkáni részekből történt. A bizánci írók a románságnak balkáni életéről azonban a magyarok bejövetele előtt többször tesznek említést. Amíg tehát a balkáni eredet mellett több történelmi feljegyzés és a népnek egész valója tanúskodik, addig a dáciai eredetet egyetlen elfogadható dokumentum sem bizonyítja.

Jól tudom, hogy ön és társai a história mai álláspontjára nem adnak semmit, mert önök a tenyerükből megalkottak egy politikájuknak megfelelő históriát, amelytől el nem térnek; mint a gyermekek, csináltak egy játékszert, amelyet összetörni nem képesek. Ezzel a históriával önök, akiknek a fény és a világosság terjesztése kötelességük volna, megcsalnak egy nemzetet, sőt kiátkozzák maguk közül azt, aki önöknek vakon nem hisz. Ez az önök türelme a tudományosság terén. De ebben az önök által megcsinált históriában sem találtam feljegyezve sehol, hogy ez az állam a magyar honfoglalás óta valaha, bár egy pillanatig román lett volna, hogy az állam területén mi, románok, mint honfoglalók vagy autochton nép valaha tényező szerepet játsztunk volna.

Egészen világos tehát, hogy mi ebben az államban a magyarok bejövetele előtt sem voltunk urak, a magyarok alatt pedig abban mint államalkotó tényezők nem szerepeltünk; szerepeltünk mint jövevények balkáni szokásainkkal, vallásainkkal és intézményeinkkel; szerepeltünk mint faj, nemzetiség, de nemzet gyanánt soha. Ez az igazság!

A magyar állam és nemzet története ezer év alatt Európa színe előtt játszódott le. El nem takarható sem a folt, sem a fény. A nemzet természete visszatükröződik ezer éves történetéből. A jószándék felesleges, a rosszindulat már neki nem árthat. Ha ezer éves múltja és egészen konszolidált jelene meg nem védelmezi a magyart, úgy meg nem védelmezheti többé semmi sem. Ha ezer esztendő nem dokumentálta a magyarnak európai rátermettségét, egy jóindulatú röpirat nem fogja azt megtehetni. Ámde, nem is árthat neki semmiféle röpirat. És különösen nem árthat neki ön, uram, aki engesztelhetetlen gyűlölettől megvakítva már nem tudja megkülönböztetni a feketétől a fehért. Önre nézve ennek a nemzetnek egész története Európa térképén egy folt; a nemzet maga egy fekete pecsét, amelyben semmi fehér nincs.

Az olyan ember, aki az erkölcsi egyensúlyt ennyire elvesztette, akinek nincs érzéke már csak a rossz iránt, az nem árthat többé senkinek.

Ez a nemzet olyan mint más, vannak bűnei, de vannak erényei is. Nincs több bűne Európa legcivilizáltabb nemzeteinél; sok európai nemzetnél azonban különb. Már egyszer a románnál mindenesetre különb; és különbnek is kell lenni, mert kilencszáz esztendő óta kultúrája latin - a románoké szláv. Mi sokat verjük a szánkat a római származásunkkal, s ezen a réven követelünk Európától előnyt és szimpátiákat, de azért Rómában keresztre feszítenők a pápát, s Kievbe zarándokolunk; Kelet felé igyekezünk, míg a magyarok testestől, lelkestől már Nyugaton élnek.

A magyar nemzet királyai között vannak szentek, nagyok, vannak bölcsek, nagy hadvezérek, hódítók. A magyar nemzet maga mindig a szabadelvű intézményeket szerette; a szabadságharcában soha sem volt utolsó; segínyt adott az elnyomottaknak; keresztényies szokásaiban humánus és istenfélő. Szerette hazáját és királyát mindenek felett. Vérént nem kímélte sem önmagáért, sem másokért; egy időben a kereszténységnek egyedüli oszlopa volt Európában. Hány példát hozzak fel minden egyes állításomra? Ennek a nemzetnek mindig voltak és lesznek ellenségei. Ha gyűlölték, azért gyűlölték, mert hagyományaihoz, intézményeihez, nyelvéhez, hazája függetlenségéhez nagy szeretetet tanúsított, azok védelmében mindig kardjához nyúlt, és nem kímélte vérént; hogy nem túrt idegen jármot a nyakán, a maga földjén más urat, más tulajdonost nem ismert, mert a maga földjén szabadon akart élni. Ezért voltak és lesznek ellenségei. Ezer év óta több millió magyar vérzett el, hogy ez az állam a magyarnak, a nemzetiségeknek, a civilizációnak és a szabadságnak fenntartassék.

És ma ezer év, annyi kiontott vér, annyi harc és áldozat után előáll egy tizenhat esztendőös fejletlen állam elfogult történésze a Liga élén, és hirdeti, hogy a magyar nemzet, mert a saját

területén a saját nyelvével és a saját ezer esztendő szabadságával él, *barbár, vandál, ázsiai horda*, amelyet ki kell írtani a föld színéről, mint a sáskát, amely mindent elpusztít; hogy intézményei, törvényei, egész alkotmánya, amelyért egy nemzet annyi századon át küzdött, semmit érő rongy, útjában álló az európai kultúrának és szabadelvűségnek. Nem tartja-e ön ezt a fellépést legalábbis nevetségesnek? Nem tartja-e nevetségesnek, hogy ön és társai harminc-negyven éves kultúrájukkal megleckéztetnek egy ezer éves múltú nemzetet, hogy annak országát ön és társai ma minden érdem nélkül, tisztán a latin származás révén, maguknak követeljék? És még akadnak Európában emberek, akik önöknek segédkezet nyújtanak abban a harcban, amely minden egyéb, csak tisztességes nem lehet.

Uram, ha ön és társai fiatal államukban valami tökéletes lények volnának; ha önök a magyart türelemben, szabadelvűségben, azokban az érdemekben, amelyeket a magyar állam ezer év alatt az európai szabad eszmék, civilizáció és kultúra terén szerzett, csak megközelítenék; ha a román fejedelemségek szlávságával és görögségével szemben magát a román kultúrát, irodalmat, nyelvet, nemzetiséget nem a magyar állam biztosította volna, még azt mondanám, teheti ön és társai a Ligából, hogy egy elfogulatlan európai ítélőszék elé vigye a magyarok ügyét, de így, minden érdem nélkül, tisztán egy latin eredetért, amelyet ön semmi esetre sem érdemel meg, mert visszaél vele, megtorlást követelni oly képzelt bűnökért, amelyekben önök otthon nyakig úsznak, oly vakmerőség és impertinencia, aminővel a művelt nyugaton nem találkozhatunk.

A magyar nemzet olyan, amilyennek látszik. Nem szépíti sem múltját, sem jelenét; bevallja hibáit, elismeri tévedéseit, bűneit. A földtekén még nem volt tökéletes nemzet. Csak ön állítja a román nemzetről, hogy az, csak ön és a Liga akarja a román népet, annak múltját, jelenét, erkölcsét olyannak feltüntetni, amilyen nem volt, és amilyen nincs. Ön szerint a román nemzet egy befejezett tökéletesség, haladnia már többé nem kell, s csak egy fogyatkozása van, hogy Erdélyt a Tiszáig még nem bírja. Ezért barbárok a magyarok, és ezért kell őket Európából kikergetni, s országukat a latin elemnek átadni. Uram, hazugságoktól és rágalmaktól duzzadó röpiratokkal még nem foglaltak el országokat.

Én, mint gondolkodó és aggódó magyar honpolgár, a magyar kormányzat és társadalom mulasztásait, hibáit és bűneit nemcsak feltártam, de ostromoztam is (l. Magyarok, Románok c. röpiratomat). Megbíraltam belső állapotainkat, s a magyarokkal sem voltam kíméletesebb. Az ügyet azonban nem vittem a külföld elé. A magyar sajtó és társadalom nem fojtott meg, mint megfojtana a Liga bármely tagja, mert szédelgései ellen nyíltan felléptem. A magyar elismeri a kritika jogosultságát bárki részéről, a Liga nem; egyetértés és együttérzés egy államban sem érhető el, különösen bajos ezt elérni egy soknemzetiségű államban, amelynek minden érdekeket kielégítő kormányformáját a világ bölcsei még fel nem fedezték. Igenis, a magyar állam területén, a társadalomban, kormányrendszerben vannak hibák és történetek mulasztások, amelyek az állampolgárokat sokszor aggodalommal töltötték el. A világon nincs is tökéletes alkotmány és az állampolgároknak teljes boldogsága. Azért vannak a parlamenti ellenzékek nálunk, mint más államokban a világon.

De bár a magyar állam területén nyilvánvaló hibák és mulasztások észlelhetők - kérdem Urechea urat, mi köze önnek azokhoz? Mi köze önnek, egy idegen állam polgárának ahhoz, hogy nálunk társadalmi és kormányzati téren hibák történnek, amikor mi az ön államának hasonló, sőt nagyobb hibáit és bűneit meg nem bíráljuk, s azokat Európa színe elé nem hurcoljuk? Miféle impertinenciával mer ön egy alkotmányos állam belső ügyeinek rendezéséhez hozzányúlni, követelni más kormányformát, más intézményeket, amikor nekünk az önök kormányformájához és államintézményeihez semmi közünk? Kérdem, miféle erkölcsi fogyatkozásnál fogva lázítja ön és segíti pénzzel a magyar állam polgárságának egyik

töredékét, hurcoltatja húszanként börtönbe, hogy megtagadják a köteles hűséget a hazához és a királyhoz azért, mert a parlament nem ad az államnak oly kormányformát, amilyent önök, külföldiek, saját céljaik szempontjából jónak kikomponáltak? Miféle joron csalogatja ön és társai a mi ifjainkat kifelé, fogadja kitüntetéssel elítélteinket, magasztalja és rendezi alkotmányellenes harcukat, amikor civilizáció és konszolidált társadalmi rend a fennálló törvényeknek tiszteletét parancsolja? És különösen miféle szemérmelenséggel mernek önök Európa színe elé lépve megtorlást követelni egy idegen állammal szemben, amikor önök fiatal államukban a humanitás s a szabadelvűség ellen százszor többet hibáznak és vétkeznek. Avagy Európa az önök függetlenségét, királyságát azért biztosította, hogy a nemzet anyagi és szellemi erőinek belső kifejtése helyett először is Ligát alakítsanak, amellyel a szomszéd államok függetlenségét és szabadságát veszélyeztessék? Azért kellett önöknek királyság, hogy abból azokban az államokban, amelyekben román elem lakozik, a közrendet felforgassák, s általa veszélyeztessék az európai békét? Hát önöknek nincs otthon már semmi teendőjük, tizenhat évi függetlenség után befejezték volna feladatukat, amit más állam és nemzet ezer év után sem tudott teljesíteni?

Román vagyok, de az én románításom nem terjedhet odáig, hogy önt és társait a nemzetet és az államot veszélyeztető szédelgéseikben, külföldi kalandozásaikban kövessem. Az én románításom a nemzet belső erőinek kifejtését parancsolja.

Vajon mit szólnának önök ahhoz, ha valaki az önök belügyeit Európa elé hurcolná? Ha önöket bevádolná, hogy

1./ 700.000 zsidót a berlini szerződés nyílt rendelkezései ellenére, megfosztanak minden polgári jogtól. Önöknek van annyi eszük, hogy megadóztassák és katonáknak besorozzák őket, de ahhoz már nincs elég igazságérzékük, hogy őket a nyújtott pénz- és véráldozat árán állampolgári jogokkal lássák el. A román állam területén a humanitás és civilizáció tekinteteinek lábbal taposásával önök 700.000 embert szolgaságban tartanak, pedig azok a legrégebbi időktől fogva éppen oly szülőttei annak az államnak, mint önök. Különös, hogy éppen ön, a szenátor, a Liga elnöke, aki a humanitás nevében más államok minden jogokkal felruházott polgárai számára még több jogokat követel, otthon a szenátusban azt a humanitást ellöki magától, hirdetvén, hogy a román állam területén csak román és csak görögkeleti bírhat állampolgári jogokkal.

2./ hogy Dobrudzsa többségben levő nem román ajkú népeire az anyaállam alkotmányát máig sem terjesztették ki; hogy azoknak a nemzet képviselőiben helyet nem adtak; hogy nyelvüket nem respektálják; hogy azokra az iskolákban és közhivatalokban a román nyelvet erőszakolják? Az önök háta megett Dobrudzsában a lenézett és üldözött mohamedán lakosság ezrével vándorol ki; a zsidóságot tisztán fajgyűlöletből eltoloncolják a határig; a humanitás és a civilizáció nevében kiüldözik.

3./ Önök nem nézik azt, hogy a latin faj mindenütt a katolikus vallást vallja hitének, sajtójukban nemcsak a zsidó, de a katolikus vallás ellen is hajsztát indítottak. A kat. vallást durva kifejezésekkel illetik, nem gondolnak arra, hogy ezáltal a latin népeket vallási meggyőződésükben, lelkiismereti szabadságukban durván megsértik.

4./ Önök, hogy a hazafiságban megsértett magyarok betörték Rațiunak / 12/ három utcai ablakát, egész Európát betöltötték a magyar nemzet vandalizmusával, barbárságával, azt hazudván, hogy ezen házakat alapjaikból összerontották. És gyűjtöttek is Rațiunak a három ablakért 10.000 forintnyi kárpótlást, amit ő ismételtén zsebre tett. És önök Bukarest városában megtámadtak egy védtelen magyar mulató társaságot, feltörték a társaság zárait, a társaság tulajdonát képező magyar zászlót nagy diadallal elhurcolták, összetépték, és nyilvánosan

megégették. Ezt a hősiestényt ön, aki 3 ablakért a humanitás és a civilizáció nevében Európához fordult, egekig magasztalta azzal a sajtóval együtt, amelynek szája tele van, és tajtékzik a humanitás és a civilizáció nagy jelszavaitól, de amelynek követésétől oly távol áll, mint a zulukaffer Párizs szalonjaitól.

5./ És hirdetik a sajtó- és gondolatszabadságot, a magyar népnek türelmetlenségéről köteteket írtak össze akkor, amikor a román sajtó itt benn tele van szennyel a magyar nemzet ellen - önök pedig otthon legközelebről is megtámadták *Krauss* Hanst, a *Gazeta de Colonia* levelezőjét, feltörték fiókjait, kényszerítették a kéziratok kiadására; az *Adeverul* szerkesztőjét megverték, szerkesztőségét feldúlták, hogy a törvény kénytelen volt önöket 24.000 frank kártérítésre ítélni.

Vagy felemlítsem-e a "*Valeni nász*" színmű szerzőjének, az *Evenimentul* szerkesztőjének csúfos kiűzetését azért, mert ezen írók munkái az önök nagyzási hóbortjának nem hízelegtek? Önök tökéletesek; önökről írni ugyan szabad, de aki rosszat ír, annak hetedíziglen jaj, mert mintha Istent káromolná, akit pedig önök egy cseppet sem szoktak megkímélni.

Önök, amíg a magyar állam polgárait saját államuk ellen való fellépésre, a külföld előtti bevádolásra izgatják, otthon kitépik azt a nyelvet, amely külföldön önök ellen szól, és letörlik azt a kezdet, amely önök ellen ír. Ez az önök bámulatraméltó erkölce és logikája.

6./ Mit szólna vajon ön és társai ahhoz, ha valaki Európa valamely nyilvános helyén kiállítaná a magyar állam ép, egészséges, értelmes, deli román parasztját és a szépségben páratlan szelistyei parasztnőjét az önök sovány, elcsenevészesedett paraszt helótáival, és mondaná: íme az *elnyomott* magyar-román és íme a Liga által táplált, nevelt, védett romániai paraszt? Ezt a kiállítást a ligisták örök megsemmisülése szempontjából rendezni kellene.

Önök, ligisták elmennek mégis negyvenen Hágába, a világbéke kongresszusra, hogy annak szelíd levegőjét inficiálják az örök gyűlölködés, a visszavonás és ellenségeskedés mikrobáival akkor, amikor önök otthon saját népükkel, a humanitással, türelmességgel és szabadelvűséggel szemben annyit vétkeznek.

És önök 300.000 polgár aláírásával mégis az igazsághoz apellálnak (*Apel la dreptate!*), amikor otthon az igazság és a humanitás valódi lényegéről még fogalommal sem bírnak.

Minden állam között, melyben románok laknak, Törökország, Oroszország és Ausztria között, a román elem sehol sem oly szép, oly művelt, annyira gazdag, egyházában, társadalmában, sajtójában annyira szabad, mint a magyar államban. Ez a nyilvánvaló tény, mely bizonyításra nem szorult. Ma Európában nincsenek barbár nemzetek, barbár tények előfordulhatnak, de ilyen nemzetekről szó sem lehet. Amidőn tehát ön és társai azt az államalkotó nemzetet, mely fajrokonainkat minden nemzetek közül legtöbb szabadsággal látja el, barbárnak, vandálnak hirdetik, önökből nem a civilizáció, a humanitás, az igazság beszél, hanem az engesztelhetetlen gyűlölet egy nemzet iránt, amely saját hazájában, saját szabadságával él, s amely önöknek, álmaiknak, hóbortjaiknak kősziklaként útjában áll; vagy beszéltet önökkel ilyeneket valamely idegen hatalom, melynek kezében önök egyszerű bábok; citromok, amelyeket kifacsarnak, aztán az utcára dobnak. Ha valami bele nem illik Európa mai civilizációjának, humanitásának és keresztényiességének keretébe, az mindenesetre az ön gyűlölete egy békés nemzet ellen, amely önnek semmit nem ártott, s amely a román kultúrának eddig minden népek közül a legnagyobb szolgálatot tette. Az ilyen féktelen gyűlölet igenis barbár.

Azt hiszem és tudom, hogy a magyarnak nincs kifogása az ellen, hogy ön és társai egy nagy román államról álmodozzanak, sőt az ellen sincs, hogy ön és társai Erdély elfoglalását is megálmodják, de már az ellen a leghatározottabban tiltakoznia kell, hogy önök gyermekes

árulkodásokkal, badar hazugságokkal, rosszindulatú rágalomokkal küzdjenek; ne nyílt, becsületes ellenségként, hanem ordítózva szálljanak síkra, hogy őt becsületétől akarják megfosztani; kar helyett nyelveskedéssel és saját annyiszor hirdetett erejük és fölényük helyett mégis Európa egzaltáltjainak támogatását hozzák ellene forgalomba. A magyart eddig mindig a maga ereje mentette meg, a Liga és ön a mások pajzsa alá bújnak, s az által védik magukat.

Ez erősen jellemzi önt és dicsőségére nem válhatik semmiképp.

III.

Uram!

Bár jól tudom, hogy falra borsót hányok, mert ön és társai sokkal inkább neki vadultak már a magyaroknak, semhogy adjanak valamit a köztisztesség tekinteteire, mégis valamire figyelmeztetnem kell. Jó lesz önöknek evidenciában tartani amit beszélnek, amit írnak és amit tesznek, hogy legalább a következetesség, a komolyság látszatát megőrizzék. És mivel a román példabeszédként a fejtől szagosodik meg a hal, ezt különösen önnek ajánlanám, uram, nemcsak azért, mert elnök és egyetemi tanár, hanem mert már öreg ember is, akitől kissé csúf dolog, hogy ily egymásnak ellentmondó dolgokkal demoralizáljon egy egész nemzedéket. Önt a diákok azért választották meg a Liga élére, hogy legyen közöttük egy higgadt, komoly férfiú is, aki bölcsességével némileg fedezze a Liga szédelgéseit. Úgy látszik azonban, hogy ön azért illik olyan rettenetesen ennek a Ligának a keretébe, mert hatvan esztendeje dacára nagyobb gyermek mindenkinél. Ez kétségbeejtő állapot lehet tanár kollégáira nézve.

Erre a nagy gyermekségre mutat a *Deutsches Volksblatt* levelezőjével folytatott beszélgetése, egy interjú önnel, mely összejárta a világ sajtóját, mintha csak Bismarck nyilatkozott volna valamely fennforgó európai kérdéstről. Ne vegye zokon, ha én a *Tribunából* (162. sz.), tehát hiteles helyről vett ezen nyilatkozatát megbírálok.

A nevezett német lap levelezőjének ön mindenekelőtt azzal dicsekedett, hogy a Ligának 200.000 azaz *kétszáz ezer* tagja van, s hogy egy-egy tag havonként egy frankot fizet a Liga céljaira. Sok az önkéntes adomány is; ez az egész vagyon és jövedelem, mint állítja, "*erdélyi testvéreink politikai érdekében használtatik fel*". Csak közép számítás is véve, az ön által nyújtott adatok szerint a Liga évenként mintegy 2.500.000 fr., *kétmillió ötszáz ezer frankot* költ el "*erdélyi testvéreire*". Uram, ha ön, mint értelmes öreg ember, mint egyetemi tanár és jó hazafi azzal dicsekednék Európa előtt, hogy van egy testületük, a testületben 200.000 ember, akik évenként 2-3 millió frankot áldoznak a haza oltárára, a fiatal román állam kultúrájára, népére; hogy van 200.000 ember, akik szóval és tettel a román állam nemzeti műveltségének kifejtésére törekednek és dolgoznak, levonnám kalapomat, és letérdelnék az ön nagysága előtt. De mikor az önök nemzeti kultúráját 5-6 ember szolgálja, parasztjuk "helóta" és "csontváz", és ön 200.000 embernek az erejét és vagyonát külföldi politikai kalandorságban emészti fel, szánnom kell önt, az ön hazafiságát és az ön románságát. Nincs a román királyságnak annyi vagyona, amit fel ne emésztené az erdélyiek leleményessége és kapzsisága, jól jegyezzék meg!

De különösen szánnom kell önt azon erkölcsi megtévedéséért, hogy a "*kultúr*"célokra engedélyezett társaságból, a Ligából, ön a tanár és diáktársai, az alapszabályok nyílt és világos rendelkezései ellenére teremtettek egy politikai kalandor egyesületet, amelynek a román nép kultúrájával semmi köze nincs. Bámulva tapasztalom, hogy a nemzet kultúr-céljaira a nemzettől kiereszolt 2-3 millió frank évi összeget önök nem arra használják fel, amire beszedik. Hát mindegy, ha önöknél a kormány, a közállapotok megengedik, hogy a kultúr-célokra begyűlt rengeteg vagyont minden számadás nélkül más célokra használhassák fel,

pláne arra, hogy a román állammal barátságban élő szomszéd állam közrendjét és békéjét felforgassák, ám legyen, reánk nem tartozik, de az már reánk tartozik, amit ön állít, hogy *a Liga 2-3 millió franknyi évi jövedelme az erdélyi románság céljaira fordítatik. Ez nyilvánvaló rágalom, amit a közmorál érdekében a leghatározottabban vissza kell utasítanunk.* Minden tétovázás nélkül kijelentem, hogy ön ezáltal az erdélyi románságot nyíltan rágalmazza és hazafiasságában bemocskolja. Az önök 2-3 millió frankjából az “erdélyi románság” kultúrája, közcélja, közérdeke egy fillért sem látott; egyetlen iskolánk nem segélyezettett, egyetlen rongyos gyermek fel nem öltöztetett, neveltetett, s egyáltalában az “erdélyi románság” a Liga pénzéből egy kanál vizet nem ivott.

A pénz azonban elkallódott, ez áll. És ha száz annyit fog a Liga a nemzet zsebéből kiereszokolni, az is el fog kallódni anélkül, hogy az “erdélyi románság” abból egy fillért is látna. Megmondjuk, hogy miképp! Először is önök otthon a Liga vagyonából úri módon költekeznek. Létesítettek fővárosukban egy gazdagon felszerelt központot, amelyben minden árulónak helye van, s amelyben minden tőlünk kivándorló szédelgő melegágyra és jó fizetésre talál. Ágenseik Európa-szerte százezreket kocsikáznak és pezsgőznek el - állítólag - az “erdélyi románság” érdekében. Az évenként önök által állítólag a mi érdekünkben termelt makulatúrák százezreket nyelnek el. Az egy “*Golgota*” című lázító irat nyomtatása és terjesztése a memorandum-pör alkalmából, melyen Rațiu, Lucaciu /13/ és társai akasztófacon függenek, valami 60 ezer - hatvanezer - frankba került. A külföldi agitáció százezreket nyelt el. A memorandum-pör rengeteg kiadásukba került. Az önök pazar és haszontalan költekezései után fennmaradó összeg, a resli, Erdélybe kerül.

Mi láttunk itt Erdélyben szegény ügyvédek, hogy alig bírtak élni napról-napra, papokat és tanárokat, akik sok szükséggel küzdöttek a Liga létesülése előtt. Amint az önök ágensei lettek, nem láttak többé szükségét. Lucaciu elhagyta a papságot, Rațiu és mások felhagytak az ügyvédséggel, beállottak politikai utazóknak, eladták politikai önállóságukat; egész politikai feladatukat a külföldi Liga kezébe tették le. Így a mi politikánk többé nem volt a miénk; minket, akik egykor annyit adtunk a romanizmusra, a politikai utazók és a bukaresti tanulók a 2-3 millió frank évi jövedelem révén orrunknál fogva hurcolnak és mozgatnak ma is, mint valami fabábukat. Mézzel fogják a legyet, pénzzel a modern mártírokat. Az első házakat, az ügyvédek jószágokat vettek; utaznak, költenek, állítólag a mi érdekünkben. A mi érdekünkben egy néhány agitátor megvagyonosodik. Ezt látjuk. És látjuk azt is, hogy ezek napidíjért tömlöcből tömlőbe járnak. Szívesen és bátran támadnak a fennálló rend ellen, mert pöreiket, a rabtartási költségeket fizeti a Liga, amellet ők is nagyobbak, mártírok, hősök. De hát uram, azért áldozik oly rengeteg vagyont össze a nemzet, hogy azt rabtartási költségként a magyar állam pénztáráiba beszolgáltatassuk? Hogy önök makulatúrákat termeljenek, és egy pár élelmes hazafi a mártíromság révén meggazdagodják? Mert hiszen én az erdélyi románság érdekét nem az ön ligai elnökösködésében, hallgatónak gyakori kongresszusdi játékában, az európai sajtó szórványos szimpatikus nyilatkozataiban, a magyar-gyűlöletben, a fennálló rend megtámadásában, a tömlöcösködésben, a mártíromságban és egynéhány élelmes román hazafi meggazdagodásában látom, hanem abban, hogy a magyarral jóindulatúlag megértessük magunkat; ha vannak, bajainkat általuk megorvosoltassuk, hogy egymást szeretve békében éljünk, hogy szellemileg, anyagilag a romanizmus érdekében egyaránt megvagyonosodjunk! Hát nem ez volna a cél?

Nem, a Ligának a célja egészen más, csak hogy mi azzal a céllal hazaszeretettünket, hazafiságunkat nem tudjuk összeegyeztetni, valamint meg nem egyezők az önök nyilatkozatai sem a logikával, sem a tisztességgel, ami kitűnik az alábbiakból.

Ön a Liga céljaira nézve a D. Volksblatt levelezője előtt így nyilatkozik:

“Dákoromán tendenciáink nincsenek...Mindenesetre azonban óhajtjuk, hogy Ausztria-Magyarország föderatív alkotmányt fogadjon el, ez volna biztosítéka a monarchia fennállásának, s az összes népek, tehát a románok szabad fejlődésének is.”

Még szembeötlőbb Besszarábiára vonatkozó nyilatkozata, ami összefügg a fennebbivel:

“Hogy inkább gondolunk a három millió magyarországi és erdélyi románságra, mint a besszarábiai félmillióra - igen természetes. Ezek már elidegenedtek tőlünk, azok azonban hűséges románok voltak mindig, s kikérték a mi segítségünket.”

Uram ön teljesen meg van zavarodva. Ebben a néhány mondatban a Liga elnöke annyi meg nem engedett dolgot és következtelenséget halmozott össze, hogy az ön egészsége felett méltán aggódhatnak azok, akik önhöz közel állnak. Ennyi következtelenség között nehéz is a fonalat megkapni, és legombolyítani a csomót, de megpróbálom.

Mit is mondott csak ön, a Liga elnöke? “Dáko-román tendenciáink nincsenek.” - E szerint önök Erdély elfoglalására nem is gondolnak.

Ön, uram, a D. Volksblattnak a levelezőjét bizonyosan bolondnak tartotta, mert feltette róla, hogy elhiszi önnek azt, amit neki mondott. Önnek úgy látszik két feje és két szája van, az egyikkel a diákokat, a másikkal Európa riportereit bolondítja; az egyiket otthon tartja, a másikat Európában utaztatja. Eh, uram, egy 200.000 taggal rendelkező társaság elnökének nem volna szabad játszisan szimulálni, köteles volna egyenes úton járni. Egy 200.000 taggal és milliókkal rendelkező társaság elnöke köteles volna ne csak otthon, de Európában is kijelenteni: “Igen, mi Erdély meghódítására törekedtünk”. Ezt az erkölcsi bátorságot megkövetelhetnők öntől, aki mindig az igazságra hivatkozik. Hiszen ön eddig Erdély elfoglalására tört, s Dáko-Románia megalapítását prédikálta! Ha elfelejtette, az ön tényeit emlékezetébe visszaidézem. Csak tavaly történt *Predeálon*, mikor a Liga zászlóinak átadásakor a következő mesével ragadta el a hallgatóságot:

“Volt egyszer egy császár (Traján), akinek három fia volt. Mielőtt a három ifjú világgá ment volna, az apa átadott nekik három keszkenőt, az egyiknek vereset (Románia), a másikkal sárgát (Bukovina), a harmadiknak kéket (Erdély), mindhárom egy egészből kihalva, és azt mondá nekik: Amikor ezt a három keszkenőt ismét egy rúdon egyesíteni fogjátok, az én birodalmam a tiétek léssen. (Tapsvihar) Rajta, ifjak, ezen birodalom megalkotására! (Szünni nem akaró tombolás.)”

Ez a mese volt tavaly az ön programja, amelynek ugyan se füle, se farka, de amelynek révén ön a magyar királyság határán frenetikus, eget verő tapsokat és ovációkat dugott zsebre. Nemcsak ön, de az utolsó csiripelő fűzfapoéta is hirdeti önöknél Dáko-Romániának a megalkotását, a magyaroknak a leigázását, kiirtását. Idézzek talán nem is kötet, de könyvtár számra menő részleteket a költőből, a sajtóból, az írókból? És tiltakozott-e valaha, vagy tiltakozik-e jelenben valaki, egyes, testület vagy kormány, az elméknek ezen abortációja, a kedélyeknek ily oktan izgatása, a vágyaknak és reményeknek ily könnyelmű felgerjesztése ellen? Talán ön, talán más? Hát akkor mit hazudozik ön, s bolondítja a világot azzal, hogy a Ligának és önnek dáko-román tendenciái nincsenek, amikor azokat otthon nyíltan hirdetik? Hát akkor miért költene a román állam 2-3 millió frankot évenként, és miért sorakoznék ön mellé 200.000 ember? talán bizony a mi kultúránkért, amelyre egy fillért sem adott? talán a mi parasztságunkért, mely önöktől egy fillért sem látott? talán bizony Lucaciúért, hogy házakat és jószágot vehessen? Uram, az önök harca akkor lesz becsületes, amikor a hazudozást abból a harcból a becsületes harcolók ki fogják irtani; amikor eszméiket és jogaikat nem a hazudozás, ferdítés és rágalom trágyadombjaira, hanem a becsület és tisztesség szilárd kőalapjaira építik fel.

Ön és a Liga azonban mégiscsak akar valamit, akar egy *“federatív osztrák-magyar birodalmat”*. Risum teneatis... És az a riporter, akinek ön ezeket elmondta, nem kacagta ki önt: legalább nincs feljegyezve, hogy önt, mint politikai hóbortban szenvedőt, faképnél hagyta volna. E kijelentésére a világ mégsem számolt le egészen. Tehát ön *“federatív osztrák-magyar birodalmat”* akar.

A román királyság megalkotásáig a világ kezdete óta a dolgok sorja az volt, hogy a nagy hal, ha szája elé kerültek, elnyelte az apróbb halakat. A világ természetes rendje az volt, hogy a kis patak a folyóba folyjon. Ön a Liga tagjainak havi egy frankjával megváltoztatta a dolgok ezen természetes sorrendjét; a kis halak ön szerint holmi optikai fogásnál fogva ezentúl felfúvódva fognak megjelenni, hogy a nagyobb halak elnyelésére is alkalmasak lesznek.

Ön uram, a Ligával, s az egyfranknyi havi tagdíj befizetéssel az osztrák-magyar birodalmat más alapokra akarják fektetni. Egy négy és félmilliónyi kis állam döntő súlyt és befolyást akar gyakorolni egy európai nagyhatalomra. Ötmilliónyi egészen újkeletű, sok tekintetben rendezetlen állammal ön el akar nyeletni 40 millió embert. Megengedem, hogy az önök étvágya nagy lehet, azonban egy ilyen nagy operációhoz az appetitusnál egyéb is szükséges.

Mindegy, nyugodjunk meg Urechea úr nagy terveibe, és dicsérjük meg önt, uram, azért, hogy egy kis állam pénzét és fizikai erejét ilyen merész, eddig nem hallott és nem látott vállalatokba fekteti, de ez esetben mi volna a cselekvés természetes rendje és sorja? Ha ön és a Liga *“osztrák-magyar federatív államot”* akar, akkor önnek a hatalmasabb rész, Ausztria ellen kellene fordulnia; a Liga 200.000 tagját és azoknak havi frankját Ausztria ellen kellene mozgósítania, azt kellene először megdöntenie, annál is inkább, mert Bukovina is, amelynek *“elrablását”* ön egy drámában megörökítette, Ausztriában fekszik. Ön azonban Bukovina *“elrablásáért”* még a fülét se vakarta meg Ausztriának, és Bécs szilárdul áll. Ha ön és a Liga *“osztrák-magyar federatív államot”* akar, akkor a magyarok mellett legalább Ausztriát is meg kellett volna támadnia; legalább az lett volna a racionális eljárás, hogy a két állam ellen együttes, közös támadást intézzen, hogy a világrend, a románság érdekében mind a kettőben, az önök céljaihoz képest, egyszerre megváltoztassák. E helyett azonban látunk az önök részéről csodálatos következetlenséget és bámulatraméltó taktikát, amelynek végcélját felfogni képes nem vagyok, hogy gyűlöletük egész nagyságával egyedül a magyarok ellen toporzékolnak, a 200.000 tag és havi egy franknyi tagdíj egész hatalmát csak a magyarok ellen fordítják, Bécsben pedig rengeteg pénzzel rendeznek körmeneteket, levett kalappal járnak ajtóról ajtóra, minisztert látnak a harmadrendű lakájban, hajhásszák benne a jó barátokat, és amikor onnan formaliter eltoloncoltatnak, akkor sem elég bátrak támadni Ausztria ellen. Urechea úr, ha ön *“osztrák-magyar föderatív államot”* akar, hol ebben az eljárásban a logika?

Logikáról azonban ne beszéljünk. De hát akkor kérdem önt uram, ismeri-e ön egyáltalában a mi politikai törekvéseinket, céljainkat? Mert hiszen a magyar állam területén lakó románságnak programja van (1881), amelyben politikai vágyait és aspirációit lerakta, önnek pedig, aki 200.000 emberrel és 2-3 millió frankkal beleelegyedik a mi belügyeinkbe, mégis annyit tudni kellene, hogy azt az erőt és azt a vagyont mire használja fel! Ön azt mondja, hogy *“föderatív osztrák-magyar államot”* akar, a mi 1881-iki programunk erről az ön ideáljáról semmit sem tud. Abban egész más kérdésekről van szó. Ön tehát a 200.000 tag erejét és pénzét felhasználja a mi programunk pontjai ellenére, nem is a mi érdekünkben, hanem az önök politikai ostobaságaira. Ámbár igen szerettem volna, ha ön annak az ön által képzelt föderatív osztrák-magyar birodalomnak belső szerkezetéről, alkotmányáról is szóljon valamit, ezúttal lemondok arról, hogy annak megalkotásáig ön részletesebb felvilágosítást nyújtson. Különben is erre képtelennek tartom önt, mert ön ennek a két államnak a statisztikáját soha nem is látta, annak népességi, nyelvi és területi viszonyait nem is ismeri. (...)

Uram, ön az előtt a riporter előtt arcpirulás nélkül jelentette ki:

“Hogy inkább gondolunk a három milliányi magyar- és erdélyi románságra, mint a besszarábiai félmillióra, *igen természetes. Ezek már elidegenedtek tőlünk, azok azonban mindig hűséges románok voltak, s kikérték a mi segítségünket.*”

(...) Önnek, aki oly magasan áll, 200.000 ember élén a Ligában, nem volna szabad az emberek hiszékenységét közönséges hazudozásokkal nyilvánosan meglopni. Nyíltan kijelentem: *ön és a Liga betolakodott a magyarországi románság kebléi ügyeibe, az erdélyi románság az önök segítségét pedig ki nem kérte soha.* Ellenkezőleg, az önök politikai kontárkodása és betolakodása ellen a nagyszebeni román komité 1891 augusztus 31-én világosan, nyíltan és határozottan tiltakozott is.

“A komité - így szól a nyilatkozat - végül a leghatározottabban kijelenti, hogy politikai irányára sem a múltban nem túrt, sem a jövőben nem fog túrni semmiféle idegen befolyást.” Az 1881-iki román program ezt a befolyást kizárta; az 1893. július 23 és 24-én Nagyszebenben tartott román közgyűlés hat pontból álló megállapodása az önök befolyását és segítségét merőben mellőzi. Hát mi egyáltalában nem tehetünk arról, ha ön és társai a házból való nyílt kiutasítást barátságos meghívásnak tekintik, s hogy önökben nincs annyi ildom és érzék észrevenni, hogy terhünkre vannak, s hogy helyzetünket a magyarokhoz való viszonyunkban nagyon megnehezítik. Mutasson ön egyetlen határozatot, egy sort, amelyre állítását alapítja? (...) Mikor és ki kérte ki az önök segélyét, az önök beavatkozását a mi belügyeinkbe? Erre feleljen ön! Arról igenis van tudomásunk, hogy önök valóságos fejő tehenei néhány kapzsi embernek Erdélyből; tudjuk, hogy innen gyakran utaznak át egyesek, akik az önök millióra spekulálnak; az is nyilvánvaló, hogy ezen élelmes hazafiak ezáltal maguknak elég pompás életet és vagyont biztosítottak, de hogy az önök segítségét a román komité, mint az erdélyi románság képviselője, valaha kikérte volna, nem áll. Látja tehát, uram, hogy ön (...) egy beszédében már harmadszor nem mond igazat... (...)

Semmi sem jellemzi azonban önt, a Ligát, s önöknek egész harcát oly élesen, mint a Besszarábiára vonatkozó állításai. Ön azt mondja a D. Volksblatt levelezőjének, hogy Besszarábia az anyaállamtól, Romániától elidegenedett, a magyar állam románságának ügyeibe pedig azért avatkozik, mert az mindig román volt, s az akar maradni jövőre is!

Különös! Napokig törtem a fejemet a mondás logikája felett. Úgy gondolkodtam: mi szükség van a Liga beavatkozására s 2-3 millió franknyi összeg kidobására az erdélyiek ügyeiben, ha azok mindig románok voltak, s azok akarnak maradni? S ha az erdélyi románok mint ilyenek tudtak élni századokon át, s ilyenekül fognak élni a jövőre is, bizonyosan ők anyagi és szellemi tulajdonokkal, kincsekkel, termékenyítő szabadsággal és intézményekkel rendelkeznek, amelyek náluk ezt a romanitást a múltban biztosították, és a jövőben is biztosítani fogják. Megvizsgáltam az állapotokat, és úgy találtam, hogy Románia sajtóját, akadémiáját, közhangulatát erdélyiek igazgatják; hogy Románia számára az elnyomott erdélyi románság ad tanítót, tanárt, ügyvédet, mérnököt, gyógyszerészt, orvost, iparost, kereskedőt, szóval kultúrát, eszet és munkást. Abban tehát bizonyos voltam, hogy a magyarok uralma alatt élő románság oly belső erőre tett szert, ami az individuális lételt állandóan lehetségessé teszi. De hát akkor mit keres a Liga ott az ő 200.000 tagjával..? (...) Ön az irodalomtörténet tanára, munkáiban eddig legalább arra tanította a világot, hogy a romanizmus eszméit a legrégebb és a legsötétebb időtől fogva az erdélyi románság tartotta fenn; hogy a román kultúra apostolai innen indultak kifelé; hogy a román fejedelemségekben a román kultúrát mi élesztettük és tartottuk fenn; hát ha mindez így van, és ez így is volt, mit akar ön most a XIX. század végén, a világosság és a szabadság századában az alkotmányos magyar állam területén..? (...)

De megütközöm uram az ön állításán is, hogy Besszarábia önöktől már elidegenedett, s hogy az önök segítségét nem akarja igénybe venni. Egy tartomány, mely az önök húsából való hús és véreből való vér, mely a román állam alkatrésze volt, alig tizenhat esztendei elszakadás után már önöket elfelejtette, önöktől *“elidegenedett”*; segítségüket nem akarja igénybe venni, önökről többé hallani sem akar! (...) Hát mit ért és mit ér az önök nemzeti kultúrája, tanítása akkor, ha 15 esztendő alatt oroszra, görögge lesz az, aki önökhöz tartozott?

Hogy kezelték önök annyi időközön át ezt a Besszarábiát, annak románságát, hogy oly könnyen vált el önöktől, földjüktől, szokásaiktól, erkölcsüktől, hogy jobb neki ma az orosz járom, mint az önök szabadsága?

A tényeket szembeállítva, az önök barbarizmusa nagy. Ha önök szerint a világ legvadabb nemzete a magyar, aki alatt pedig a románság kultúrája sok századokon át magasra fejlődött, hogy annak a világánál önök ma is sütkérezhetnek, s aki alatt a románság ön szerint ma is mint román tud élni, akkor vajon milyen lehet önökre nézve az orosz, aki tizenhat esztendő alatt egy félmilliónál több románt megsemmisített? És ha önök a félmilliónál több román eltűnését szemhunyorítás nélkül tudták eltűrni, vajon mit érdemel ön, a Liga és annak 200.000 tagja, hogy vadul mégis arra a nemzetre tör, amely a néhány százezer bevándorló románt századokon át az önök számára három millióra felnevelte, és nemzeti kultúrájában megtartotta? Hiszen ha a magyar nemzet ma századok után önöknek néhány százezer telepítvényesből be tud számolni három millió ép, vagyonos, és a kultúrában előhaladott románnal, az orosz pedig tizenhat esztendő után, az önök szemeláttára felemészített félmilliónál több románt, ha önök a nemzeti kultúrmisszió feladatának némi tudatával bírnak, akkor azt a 200.000 ligai tagot és a 2-3 millió frankot évenként Európában nem a magyar, aki önöknek jól gazdálkodott, hanem az orosz ellen kellene mozgósítaniok...(..)

Ami engem illet, az önök szándékának tisztességében megrendül a hitem, és kétségbe esem az önök józansága felett.

(Id. mű pp. 273-285.)

IV.

Uram!

Jól tudom, hogy tényeim, gondolkodásom a mai román közvéleménybe ütköznek. Én arra a félrevezetett közvéleményre nem adok semmit. Csak sajnálni tudom. Ön és a társai a magyarok elleni igazságukat a félrevezetett közvélemény tomboló dühére alapítják, én ellenkezőleg a józan okosságra, mely a tomboló szenvedélyt leigazza, s rombolásait nem helyeselheti. Bár milliók vannak önök mellett, s kevesen a pártomon, ez még nem jelenti azt, hogy a milliók részén van az igazság, csak azt, hogy milliókat vakított el a szenvedély, hogy milliók élnek még sötétségben, millióknál hiányzik még az önálló gondolkodás, a kritika, és hogy még milliókat lehet félrevezetni, szemmel látható ferdítésekkel, saját hazájuk valódi érdekei ellen. Dicséretére ez annak a nemzetnek, amely ezeket eltűri, nem válhatik sehogy.

A legsajnáltraméltóbb az egész mozgalomban az, hogy ön és társai szenvedélyüknek, utálatuknak és gyűlöletüknek a magyarok ellen feláldozzák a *koronát*, a *tudományt* és a *templomot*.

Van a román államnak Bukarestben egy tudományos akadémiaja, 1867-ben lett megalapítva az erdélyiek szellemi erejével. Önök ehhez is abban az időben csak a pénzt adták. Az akadémia kezdettől fogva I. Károly uralkodó védnöksége alatt áll, tehát a román korona fényében sütkérezhetik. A szabályzat értelmében a napi politika a tudományos akadémia

köréből ki van zárva, ami nagyon természetes, mert a tudományt nem lehet ma a Catargiu, holnap pedig a Sturza politikai szempontjából művelni; a politikai pártoskodást nem szabad bevinni a tudomány szentélyébe... (...)

Ha a román akadémia többségének a lojalitásról, az ildomról megfelelő fogalma volna, akkor az alapszabályokat nemcsak önmagukért, hanem azért is meg kellene tartania, *hogy a társaság élén a román király áll*, akinek személye a mi fogalmunk szerint szent és sérthetetlen. (...) A román akadémiát a magyarországi s a magyar nemzettel barátságban élő tudósok, nemcsak, de az összes kültagok faképnél hagyhatták volna részben azért, mert megsértette a törvényt, beledobván magát a napi politika piszkító hullámaiba, s ezáltal valódi hivatásától eltért, részben, mert megsértett egy neki nem vétő nemzetet, a magyart.

(...) ...a román nép egész tudományossága, nemzeti érzülete a magyarok alatt élő románoknak köszönhető. Egy ellen az összes szavazatokkal *a bukaresti tudományos akadémia* az ön befolyása folytán *Európához, annak tudományos testületeihez egy politikai tartalmú felhívást* fogadott el és intézett *az erdélyi románság érdekében a magyar nemzet és állam ellen.* (...)

Már ha az akadémia leszállott a maga magasságából és részt vett a gyűlölködő és sorvasztó politikai mozgalmakban, legalább őrizte volna meg a maga komolyságát és méltóságát abban az iratban, amelyet fogalmazott, és Európában szétküldött, de mintha csak a Liga diákjai szédelegnének, vagy valamely anarchista társaság szólana, a világot tévútra akarván vezetni a maga céljai felől. (...)

Az akadémia felhívása elárulja a bombásztok, az üres frázisok, a körmönfont tévesztés nagymesterét, önt, uram, aki életében egyebet sem csinált, mint frázist gyártott; tanítás helyett könnyelműen lelkesített, nem a komoly munkára, hanem a pillangófogásra, a sorvasztó politikai szenvedélyekre. Az akadémia nem a tényleges állapotokból, a valóság- és igazságból indul ki, közönséges frázisok, utcáról felszedett ferdítések, öndicsérettől duzzadó semmiskedés, sajtóbeli felületesség és szenvedély, ártani akarás, gyűlölködés, és ami a legfőbb, a tényeknek a meghamisítása, elhazudozása az, amit ön elmondhat, uram, a bukaresti román *“tudományos”* akadémiával.

A felhívás hű kivonata néhány sorban ez:

Az akadémia, mert a román történet kutatója és a nyelv fenntartója, kötelességének tartja e felhívással beavatkozni a magyarországi és erdélyi románság ügyeibe, s felhívni a művelt világot közbelépésre, hogy a világbéke a küzdelem elemésztésével biztosíttassék.

Ez a fellépés és beavatkozás indokolása.

A román nép majd kétezer év óta Európának védőbástyája, a civilizációnak őre, a nagy tetteknek művelője; *Stefan cel Mare* és *Mihai Viteazul* a kereszténységnek világgraszoló szolgálatait a pápák is elismerték. “Amíg a román tartományok - mondja az akadémia - és a román nép hősei, kik közé *Hunyadi János* és *Corvin Mátyás* is számíthatók, helyt állottak a törökök előtt, *addig* azok nem tudtak Európa szívéhez férközni.” De sőt akkor is, mikor a félhold lengett Budavára felett, s Magyarország pasalikja volt a töröknek, a román tartományok megmaradtak nemzeti uralkodóikkal és individualitásuk respektáltatott.

A románság a román államban és a szomszéd államokban mindenütt kiváló eréllyel támadt fel; *képességei és tanúsított haladása folytán ma igen magas és respektált polcot foglal el.*

“*A román elem ezen újjászületését - mondja az akadémia - minden európai nemzet örömmel fogadta,* és a románok, akik barátaikkal és jótéveikkel szemben mindig telve voltak

az elismeréstől, a legnagyobb ellenségeiket is ki tudták békíteni. *Csak a magyarokkal nem tud a románság egyetértésre jutni, a magyarok a román nemzet megsemmisítésére törnek.*”

“A magyarok a románságtól azt követelik, hogy elfelejtse nyelvét, hagyja el vallását, szokásait, hogy az élet minden körülményei között magyarrá legyen.”

Hozzá adja még azt is, hogy a magyarok által elnyomott románság vezetői, *mert a monarchia, a császár elé terjesztették a nép panaszait, Kolozsvárt öt esztendeig terjedő fogsággal voltak megbüntetve.*

Lehúzván róla a bombasztok kérgét, ez volna a *“tudományos”* testület felhívásának rövid foglalata. Egy monstrum, amely Európa tudományos köreit bizonyára ámulatba fogja ejteni.

A román *“tudományos”* akadémia, mert *“a román história kutatója és a nyelv fenntartója”*, kötelességének tartja politizálni és beavatkozni egy külföldi állam belügyeibe. (...) Szeretném tudni, hogy mit csinálna ön, uram, úgy a tisztelt akadémia, meg az őrzöngő sajtó, ha a román államban lakó más nemzetiségek külföldi akadémiai, tudományos testületei, az önök belügyeibe avatkoznának? Önök együttesen a dühöngés még eddig nem ismert magaslatára emelkednének, mert merészkedtek a nemzet jogait ezen nem román ajkúak, pláne a külföld előtt kétségbe vonni. A román *“tudományos”* akadémianak azonban annyi higgadsága, belátása és tapintata már nincs, hogy hasonló szédelgéstől magát, a maga tagjait visszatartsa.

Sületlenség és nevetséges dolog a román tudományos akadémiától, a román történelem kutatója- és a nyelv fenntartójától az a sok üres gög és megeresztett bombaszt a román nép kétezer éves dicsőséges múltjáról, rendkívüli érdemeiről a civilizáció szolgálatában. Az önámítás és öndicsőítés sajnálatraméltó és nevetséges pöffeszkedése ez. Az akadémia a románok múltját összehasonlítván a magyarokéval, ezt árnyak, azt fénynek tüneti fel, és a fény sugar központjából kiragad két embert, *Stefan* és *Mihai* vajdákat, akiket a világ legnagyobb emberei közé sorol, akik vakítólag fénylenek; akik a magyar állam egész történetét, múltját semmivé teszik. Nevetséges kérkedés.

A román történelem az akadémia jóvoltából ma már igen furcsa helyzetbe jutott. *Ez nem történelem többé, hanem önámítás*; annak a mestersége, hogy miképpen kell a szűnyogot elefánttá felfújni. A román történelemben az akadémia ma már azt hirdeti: *“A román elem nagy volt!”* Ez a kiindulási pont. Minden gondolat innen indul ki, és ide tér vissza. Az apró-cseprő események világtörténeti fontosságra emeltetnek; a szláv alfabetum ismerete az akadémia kezében pedig nagy kultúrtörténelmi ténnyé fejlődik, mintha bizony Európa egész kultúráját ezen szláv alfabetummal a román vajdaságok teremtették volna meg. Hát ez önámítás, és az akadémia efféléket hirdetvén rászéd és elámít egy egész nemzetet.

De legyen úgy; vegyük készpénznek a román akadémia állítását, hogy *a román elem nagy, dicső múlttal bír, hogy ma egy magas, mindenki által respektált polcot foglal el az európai koncertben.* A kutató ifjú, a gondolkodó polgár, ha sovinszta kábultságából észre tér, fel fogja vetni a kérdést: tisztelt akadémia, hol a bizonyíték? Hol vannak a nagy, a dicső tények, az a magas kultúra a múltban és a jelenben? Hisz két ezer esztendő csak sok idő; más népek kétezer év alatt meghódították a világot, letűntek és újjá születtek; egy ilyen *“nagy”* múlt, a nagy tetteknek, a nagy férfiaknak egész hosszú, de hosszú sorozatát mutatja fel, amit aztán az egész világ ismer, mindenki tud. *“Stefan cel Mare és Mihai Viteazul!”* fogja felelni az akadémia. Mindig csak ez. Ami engem illet, már nagyfokú idegesség vesz rajtam erőt e két névnek hallatára; úton-útfélen ez a két név, és sehol a harmadik. Ezt csiripeli minden madár, ezeknek a köpenyegével fedeznek minden hitványságot. *“Stefan cel Mare és Mihai Viteazul!”* Kétezer éves múltból két név, amellyel ma Bukarest utcáin minden szédelő takarózni

szokott. E két név miatt nem tanul a diák, szárad el lábán a falusi paraszt, alakul a Liga és nem tanít többé a tanár. E két névvel a sovinizmus milliókat zsarol ki a polgárság zsebéből, és fecsérlik el kalandokra. Pedig hát a kettőt az emberiség, a *világhistoria* csak alig ismeri, és ha Romániában a történelmet kritikailag kezelnék, *Stefanról* kisüthetnék, hogy „nagy” nem lehetett, mert vérszomjúzó tigrisként kegyetlenkedett országa felett, országának függetlenségét pedig feladta a töröknek, s utóda már vazallus lett; *Mihai* pedig a *székely hadakkal* könnyen lehetett *vitéz*; jellem dolgában azonban nem állott ott, ahol a világtörténelem nagyságai állani szoktak.

Hát ennyi bombaszt után - kérdeni fogja tovább a polgár - ennyi az egész? A két ezer év története áll két névből és egyéb semmi? Hát ha nem volna meg véletlenül ez a két név, mi volna akkor? És én kérdelem, a román tudományos akadémia ma ezzel a két névvel akarja meghomályosítani a magyarok egész történetét, a honfoglalástól egész 1848-ig? A honfoglaló Árpádnak, a vezéreknek, Szent Istvánnak s az utána következő nagy királyoknak és hősöknek világraszóló, az európai eseményekre döntőleg ható összes tényeit, dicsőségét megsemmisítené két vajda néhány szerencsés csatája, s a pápának egyetlen elismerő bullája?

És kérdelem: miféle „magas” polcra jutott a román állam műveltsége ma, hogy az az egész világ által respektálva van? Talán az akadémiában képviselt tudományok művelői lökést adtak valamiben az általános emberi haladásnak? Talán önt, uram, az akadémikust, az egyetemi tanárt s a Liga elnökét, vagy mást, Európa tudományos világa valamely nagyobb irodalmi alkotása után ismeri? Talán az állam közérzete higgadt kritikát tűrő és megfontoló? Talán az igazságérzet a magánszennvedélyen erőt tud venni; a belső állami rend iránti érzék megingathatatlan, s a nemzetközi jogok respektálása általános? Nem! Az akadémia pályázatai meddők, irodalom, művészet, tudomány pang, a kezdet kezdetének a nehézségeivel küzdenek. Dolgozik komolyan 5-6 ember, kétszáz ezer pedig tombol, mint ön, gyanúsít, rágalmoz és hamisít, mint ön, igazságtalan, elfogult és semmiféle kritikát nem tűrő, mint ön, hogy a kormány és a szurony alig tudja fenntartani a nemzetközi jogok tiszteletét. Hát ez volna a magas, a világ által annyira respektált polc, mellyel Románia akadémiaja oly fennen dicsekszik?

Értsük meg uram egymást. Román vagyok, de magyar állampolgár. Fajom történetét nem kicsinyelem, de nem is nagyítom. Azzal, ami nincs, csak a bolond dicsekszik és a Liga. Meséket és álmokat szőni ma egy nemzet bolondítására, gyermek-éretlenség. Egy szemernyi igazság többet ér egy tenger hazugságnál. Hazám története, dicső múltja lelkesíteni tud. A román fejedelemségek múltja, Stefan és Mihai vajdák mellett is, az akadémia minden dicsekvő nagyítása dacára és a világ előtt csak ez: többnyire a bojároknak a villongása a vajdai székért; a vajdáknak emberpusztításai a vajdai szék megtartásáért; a bojárok és a vajdák között pedig a népnek nyomora és szenvedése. Így tanultam én a román históriát közvetlen a román krónikásokból. A román elem ebben az áldatlan, szerencsétlen harcban szenvedni eleget szenvedett, de nem volt *nagy*, nem volt „*kultúrnép*”, amiről nem tehetek sem én, sem más. Ám nagy lehet a jövőben, művelt és derék, ezt a múltak szenvedése miatt meg is érdemelheti. A Liga munkája azonban ezt a jövőt is mélyen aláássa. A Liga ezen munkájában a régi múltak szenvedélyeit látom forrongani, a régi szellemet, a személyes torzsalkodást, a gyűlölködést, amely minden áron rombolni akar anélkül, hogy újat tudna felépíteni. Emiatt, nem tehetek róla, engem a vajdaságok múltja nem lelkesít; a mai királyság belső forrongása pedig nem nyújt reményt a nagy jövőre, míg ön és társai a múlt hamis nagyságának festett tengerében úszván egy még nagyobb jövő képéről álmodik.

Hát ha ön és társai hazájuk elegendő múltját nagyítva ország-világ előtt büszkélkednek velem, lelkesedni tudtak őseik emlékein, s ez utóbbi természetes és kötelesség is, miféle

impertinencia öntől és társaitól, a magyar állam románságától megkövetelni, hogy hazája múltján ne lelkesedjék, hanem beálljon önökhöz gyalázonak? Magyar állampolgárok vagyunk, a magyar királyág románjai kötelesek e királyság történetén, múltján, dicsőségén lelkesedni, ez az én felfogásom. A magyar királyság lobogóit sok román kar emelte diadalra, ez a múlt, ez a dicsőség közös, magyaroké, románoké egyaránt. Nekünk külön történetünk nincs. Itt voltunk már mielőtt a román vajdaságok megalakultak volna; a magyar királyság története tehát a mi történetünk is.

Igen is, - Hunyadi János, korának legnagyobb hadvezére és a fia Mátyás, a világ legnagyobb királyainak egyike, a magyar trónon az "igazságos", román eredetűek. Ezt a magyar história is fennen hirdeti. De mit jelentsen ez? Azt, hogy a magyar királyság területén az érdem, a hazaszeretet a porból a trónig emelte az embert. (...)

A Hunyadiakat nem a román származás, a román hatás tette nagyvá; a Hunyadiak nem azért voltak nagyok, mert ereikben román vér folyt, vagy hogy talán a "román hősök" tetteiből merítettek volna lelkesedést, hanem mert a magyar közszellem hatása alatt a hazaszereteten, a magyar hazafiúi erényekben magasra tudtak felemelkedni, s lelkesedni tudtak hazájuk múltján, hőseinek, nagyjainak dicső tettein. Sem a vér, sem a születés nem képez gátat; sem a vér, sem a születés nem nyújt erényt az érdemek megszerzéséhez a hazafiság, a hazaszeretet terén. A Hunyadiakból a magyar közszellem nagyokat teremtett, Lucaciuból, Rațiuból a Liga pénze hazaárulókat; - a Hunyadiak az ország nagyjainak dicső példáin indultak, - Rațiuek előtt a haza ellenségei világitanak, a Bach huszárok, a Horea és Axente-féle emberek; azok a haza földjéről kiverték az ellenséget, ezek behozták(...). A Hunyadiak nem is voltak és nem is lehettek soha "román hősök", amint az akadémia magát kifejezi, hanem minden ízükben magyarok; a "román hősiesség" a Liga szerint a Horea és Cloșca, Iancu és Axente, Rațiu és Lucaci tetteiben, szóval a magyar nemzet és nemzetállam pusztítóinak tetteiben kulminál, a Hunyadiak nagyságát azok a dicsők teremtették meg, akik a nemzet és a nemzetállam dicsőségét emelték!

A román "tudományos" akadémia tehát, mikor a Hunyadiakat a "román hősök" közé számítja, vakmerően meghamisítja a múltat, meglopja a magyar szellem hatásának dicső eredményeit, amire a kétezer éves nagy múltú nemzet akadémiájának a közmorál szempontjából vetemednie szabad nem volna.

A román akadémia, ha már felhagy a tudomány művelésével, s a Liga szerepét veszi át; ha az utcai csavargók és rendezavarók közé vegyülve a nemzet és Európa előtt azok lobogóját lobogtatják, ajánljuk neki, tegyen legalább politikai előtanulmányokat, jelesen a nemzet és a nemzetiség közötti különbséget ismerje meg. A magyar állam területén nem volt és nincs román nemzet, csak nemzetiség. (...)

És egy komoly számottevő iratban sem az egyes sem a testület nem fog oly könnyelműen hazudozni, mint ön, uram, a román akadémia felhívásában, mikor állítja, hogy a magyar a románságtól követeli nyelvének, vallásának, szokásainak elhagyását, hogy magyarrá legyen. Honnan veszi az akadémia és ön uram, ezeket a közönségesen elcsépeelt hazugságokat? (...) Hiszen ország-világ tudja, hogy nálunk a nemzetiségek nyelve, egyháza, szokása törvényileg biztosítva van (...), járjon bárki is keresztül-kasul az országban, mint járt Grădișteanu, a romániai szenátor, úgy mint ő, bárki is mindenütt meggyőződhetik, hogy mindaz, ami egy nemzetiség számára egy államban biztosítandó, a nyelv, a vallás, a szokás, az törvényileg és tényleg biztosítva van.(...)

Az akadémia ezen hazudozásait 1867-től fogva hazánk ellenségei állandóan hangoztatják; de huszónhét esztendő után a román nemzetiség nem tud felmutatni egyetlen elveszett lelket, ellenkezőleg, a román létszám szaporodása nagy mértékben kimutatható.(...)

Az orosz felemésztett már félmillió románt, a magyar egyet sem, - hol volt a Liga, a tudományos akadémia és az az örvényező sajtó, mely ma tűzokádó hegyként dolgozik a magyarság ellen akkor, mikor ez a felemésztés folyamatában van? Ha a romanizmus érdekében a Liga és a tudományos akadémia oly merész és bátor, kihívó és impertinens ott, ahol ez rá nézve veszéllyel nem jár, miért nem olyan az oroszokkal szemben? Ha meg van engedve íly esetben az idegen államok belügyébe való beavatkozás, akkor nyíltan kimondom, hogy a román tudományos akadémia követte el a század legnagyobb gyávaságát, mert nem merte az oroszokat még gyöngéden sem figyelmeztetni a besszarábiai románság jajkiáltásaira. (...)

Nyilvánvaló dolog, hogy a román királyságot a magyar gróf Andrássy Gyula /14/, az osztrák-magyar birodalom külügyminisztere teremtette meg. Ő volt az első, aki a román királyságot elismerte. Mit gondol a román akadémia, hogy oly nemű államalakulás, mint aminő a román államé volt, egy nagyhatalom tőszomszédságában végbemehetett volna-e, ha az a nagyhatalom az ellen tiltakozott volna? (...) A magyarok igenis örömmel fogadták a román királyság megalakulását, mert gondolták, hogy benne a Hohenzollern-korona alatt, a sok villongást és detronizálást, a belső forradalmakat a rend, a szorgalom, a munka fogja fölvaltani; tőszomszédságában tehát egy független, céljai tudatának élő konszolidált államot fog bírni, amely a politikai kalandorság által az annyi szenvedés árán megteremtett szabadságát nem fogja veszélyeztetni. (...)

A berlini kongresszuson vajon ki harcolt Besszarábia elvétele ellen? Andrássy, a mi magyar külügyminiszterünk lépett sorompóba az orosz törekvések ellen, és amikor ennek dacára Besszarábia a román államtestből kiszakított, a magyar sajtó volt az, amely ezt a tényt az orosz hatalom hálátlanságának és barbárságának jelentette ki. A magyar diplomácia azóta a leggyöngédebben bánt el az újjáalakult szomszéd állammal; egy percre sem tévesztette szem elől, hogy az az állam szabad és független.(...)

V.

Uram!

Önök mesterek a hazudozásban. Az önök Ligája a hazudozók és a rágalmazók szövetsége. Ezért nem becsülöm önöket semmire. Fellépésük merész, a hazugságot arcpirulás nélkül rakják egymásra, ami a világot az első pillanatra meglepi és hisz; de a világ is rájön majd az önök erkölcsi fogyatkozására, s önöktől és ügyüktől megvetéssel fog elfordulni. Ebben nagy kára lesz a román nemzetnek általában, mert a világ az önök erkölcsi fogyatkozását nemzeti sajátságának, jellembeli hibának fogja feltüntetni, ami tényleg nem az, mert legfennebb önnek és társainak egyéni erkölcsi süllyedéséről lehet szó, ami a nemzetet egyáltalán nem alterálhatja.

Ön és társai ebbeli művészetüket különösen a kolozsvári *Memorandum-pör* ismertetésénél tüntették ki. Maga a román tudományos akadémia idézett felhívásában ezeket írja: “a román vezérférfiak Kolozsvárt öt esztendeig tartó börtönrel lettek megbüntetve azért, mert a nép panaszait egy memorandumban foglalva, császáruk elé terjesztették”. Hát ez mind, látni fogjuk, szemenszedett hazugság.

Ha már a király védnöksége alatt álló komoly társaság íly tág kaliberű lelkiismerettel érinti e kérdést, lehet képzelni, minő aggódó lelkiismeretességgel kezelte Európa előtt azt az ön

elnöksége alatt álló Kultúr-Liga, amely tudvalevőleg sem a királyi védnökség, sem a komolyság vagy a tudományos színvonal által feszélyezve nem volt. Megmutatja ezt a röviden előadott tényállás.

Az 1887-ben Nagyszebenben tartott román konferencián indítványozott, hogy a román nép sérelmei egy szerkesztendő Memorandumban a magyar korona tudomására hozassanak. Mocioni, Babeş, P. Cosma, Aurel Mureşan, a Gazetta szerkesztője és többen jóllakván már a Bach-korszakból fennmaradt sok haszontalan memorandumozással, az indítvány ellen foglaltak állást, de sikertelenül; az indítvány kis többséggel határozatba ment át, a komité pedig meg lett bízva annak szerkesztésével és legfelsőbb helyre való juttatásával. A 25-ös komitéban a Mocioni-pártnak többsége lévén, a memorandum szövegezése évről évre halogatva lett 1892-ig, mikor az önök kultúr-Ligája megalakult.

A megalakult Liga első kultúrténye az volt, hogy az 1887 óta szunnyadó Memorandum-ügyet felelevenítette, Al. Mocioni, V. Babeş, P. Cosma és mások ellen nemzetárulási vádat emelt, ellenük irtóháborút indított; 1892-ben Nagyszebenben új konferenciát hívott össze, amelyen a memorandumnak rögtöni felküldését, most már a császárhoz Bécsbe, elhatározta, a 25-ös komitéból a Mocioni-párt tagjait kisöpörte, s a legszélsőbb elemeket választotta be. Mindez könnyen mehetett, mert a Ligának pénze volt; nálunk pedig egy csomó kopott múltú diszkreditált férfiú állott lesben, akik a Ligában valóságos megmentőiket látták, s lettek neki fizetett közönséges zsoldosai. A Liga pénze az elzüllött egzisztenciák bátorságát is megteremtette, ami azelőtt merőben hiányzott, mert azelőtt szerényen meghúzták magukat az ország egyik-másik zugában, és nem hallott róluk senki sem. Most megváltozott a helyzet. Az elalélt egzisztenciák a Liga pénzén felelevenedtek, mozgékonyak, merészek lettek; ezzel megkezdődött a mártírokat teremtő korszak, amelyben most is élünk.

A Liga által 1892-ben megteremtett nagyszebeni román komité 25 tagja a memorandumot gyorsan megkészítette, s az alkotmányellenes botrány részleteit, a Memorandum felvitelét Bécsbe a császárhoz, megállapította. A Liga rengeteg összeget bocsátott rendelkezésre a komiténak, mert meg volt róla győződve, hogy a magyar állam abban a percben semmisül meg, amelyben a román komité tagjai előtt a császári Burg kapui meg fognak nyílni! Összefogdosott az országban, akkor még nehezen ment, 200 különféle embert, akiknek neve és értéke máig is ismeretlen, s akik napidíj és új ruha mellett készek voltak a komité és a Liga zsoldjába szegődni. Így alakult meg a bécsi küldöttség, nem választás, nem konferencia megbízása, hanem szegődtetés útján, ami nem válhat nagy becsületére a népnek, amelynek nevét bitorolni kezdte. (...)

Természetesen célt nem értek. A deputáció elnökei sorba járták az osztrák minisztereket - senki sem állt velük szóba. A deputáció Bécsnek utcáin a mesterinasok gyönyörűségére körmenetet rendezett, de sehol semmi rokonszenvenyilvánítás. A bécsi sajtó gúnyt kezdett már üzni a bocskoros politikusokból, míg végre a rendőrség a csellengő deputációt komolyan figyelmeztette, hogy 24 óra alatt a császári székvárosból kerekedjenek el, távozzék. Hogy a díszesen kiállított Memorandum kárba ne menjen, kuvertbe zárták s a császári kabinetiroda címére postázták, honnan *felbontatlanul*, a magyar kormány útján dr. Ion Raţiuhoz, az elnökhöz nemsokára visszaküldetett. A Memorandum-komédiának ez a története. (...)

Látható tehát, hogy a Liga, a komité és a deputáció a bécsi skandalumot egészen szabadon, senki által nem feszélyezve rendezhette. A magyar államhatalom a politikai szabadmozgást, bár a legalkotmányellenesebb mederben és a legsértőbb módon indult meg, meg nem akadályozta. (...) A komité a kudarc után azonban tovább ment; elhatározta, hogy a császár elé nem jutott memorandum szövegét kinyomtatja, és különféle nyelveken Európában szétterjeszti. Meg is tette (...), a baj az volt, hogy a komité abban a memorandumban, mint

nyomtatványban, megtámadta az állam integritását és a törvény kötelező erejét. Hát ez semmi rendezett államban nincs megengedve, és az állampolgárok szabadsága semmiféle államban nem terjedhet azon tanok hirdetéséig, melyek az állam felbomlásához vezetnek.

Ekkor lépett közbe az államhatalom, és ekkor fogta sajtópörbe a komité 25 tagját, mint olyanokat, akik egy törvénybe ütköző nyomtatvány szerkesztői és terjesztői voltak. Én ekkor sem helyesltem e pört. (...)

Őn uram és kétszázezer társa a gyávaság ezen elvét fenntartották, és több mint 300.000 frankot költöttek el annak keresztülviteléhez. Ha a nép pöre volt ez önök szerint, a népet a komédiában szerepeltetni kellett. Az önök templomaiban a magyarok ellen és a vádlottak mellett országszerte miséket tartottak. (...) A legnagyobb terrorizmus és presszió folytán a tárgyalás első napjára becsődítettek 4000 embert, akikkel a magyar jogszolgáltatást a maga működésében meg akarták gátolni. (...) A hitványság netovábbját tanúsították önök, mikor a tudatlan, fegyvertelen népet oda vezették a szuronyok elé, biztatták a törvénytelenésekre, lázító iratokat osztván szét. Önök okvetlenül vért akartak látni, hogy Európa elé siessenek, és elmondhassák: "Íme, a magyar már gyilkol, már védtelen, jogát kereső népet öl!" Nem az önök hitványságán múlt, hogy ez be nem következett, hanem a román nép komolyságán, mérsékletén; a magyarság tapintatán, mely akkor sem enyészett el, mikor Lucaci, a pap, a nagy mártír a város utcáinak szegletein lázított.(...)

Kimutattam, hogy a memorandum-pörben vádlottak nem azért lettek elítélve, amiért a Liga és az akadémia mondja. Kiindulási pontjuk tehát hazugság. Az ebből folyó többi rágalom és hazudozás méltatásába nem bocsátkozom. Egyet azonban megjegyzek, és ez az, hogy önök a mártírokat, Rațiu-t és társait igen nagy megtiszteltetésben részesítették, amikor az önök által 50.000 példányban szétküldött Golgotájukban, mint Krisztust, keresztfára feszítve s a magyarok által korbácsolva mutatták be hívőiknek. Nálunk ország-világ s elsősorban a tagosított román községek tudják, hogy Rațiu nem erre érdemes. (...)

Ha önök demoralizálnak, a magyarság meg nem mentheti e népet a pusztulástól semmi áron; ha önök jó erkölcsre tanítják a népet, úgy a magyaroknak semmiféle hatalma nem semmisítheti meg őket. Az első dolog tehát a köztisztesség, amely önben és kétszázezer társában merőben hiányzik.

XII.

Uram!

Még volna mondanivalóm, de ezúttal sietek befejezni leveleimet. Türr tábornokhoz intézett soraiból kiemelem a következőket:

"Ami mondanivalóm volna még az 1848-i illusztris magyarnak az: én is szeretem a magyarokat, és sok tekintetben bámulom őket. Annál levertőbb vagyok, látván őket, hogy politikai hibákban csökönyösök azon nemzettel szemben, amely arra van hivatva, hogy előbb-utóbb barátságban éljen a magyarokkal, vagy a magyarokkal elpusztuljon a szláv tengerben."

"Lelkem mélyéből meg vagyok győződve, hogy a szláv óceánban eltévedt magyar és román szigetek egymás támogatására és nem egymás gyengítésére vannak hivatva."

Ez kétségtelenül okos beszéd. A magyar-román barátság szükségességét nem egy román diplomata hangsúlyozta már. Yonescu mostani román közoktatási miniszter is írt a kérdésben. Nekem ez a barátság ideálom. Szent meggyőződésem, hogy ezen őszinte barátság létesítése előtt a román állam összes erői le vannak kötve: a magyar állam pedig kénytelen költséges és

felesleges intézkedésekbe bocsátkozni. Különösen a román államot ez a kérdés teljesen megbénítja. A béke tehát szükséges.

A magyarság által a kibékülés meg volt kísérelve. Hieronymi belügyminiszter bejárta Erdélyt, hogy a románság óhajairól meggyőződjék. Csökönys “politikai hibák”-ról tehát nem lehet szó. Hieronymi azonban hiába járta be Erdélyt, a kinyújtott jobbot senki sem fogadta el; visszatért Budapestre azzal a szomorú tapasztalattal, hogy az erdélyi román vezetőknek arra a magyar barátságra abszolúte semmi szükségük nincs, nekik küzdelem kell, hogy az önk jóindulatát és a két és fél milliónyi évi dotációt a maguk számára biztosíthassák. Magam is hirdetem: a magyar-román barátságot nem Erdélyben, hanem Bukarestben kell ma már megkötni. Amikor ott a biztatás és a pénzküldemény forrása kiapad, Erdélyben a kalandor politikának vége szakad. (...)

Ne kívánják azonban, hogy amíg önk a legszemérmertlenebb, gyűlöletes fegyverekkel küzdenek a magyarok ellen, ők szeretettel gondoljanak önökre és reánk, akik itthonról önöket izgatják, hogy ők ezt a harcot összedugott kézzel szemléljék, s engedjenek valamiben önöknek, ami az önk győzelmét jelentené. Ez gyávaság volna, gyáva pedig a magyar soha sem volt.

A harcot önk indították, azt csak önk szakíthatják meg. Amely percben félrevonulnak, a béke abban a percben biztosítva van. Hogy a békéből tartós barátság legyen, szintén önöktől függ.

Lesz-e önöknek annyi erejük, bölcsességük, hogy ezt belássák, nem tudom, én óhajtom, hogy legyen, mert e harcban nem a magyarság, hanem a románság veszedelmét látom.

A népem iránt érzett lángoló szeretet, a hazám iránti hűség és a biztos veszedelem előrelátása sarkallt arra, hogy soraimat önhöz intézzem. Talán néhol éles, kíméletlen voltam, sértési szándékom azonban nem volt, az ügyért beszéltem így.

Az Úr világítsa meg az ön elméjét, hogy belássa, miszerint a két népnek tartós békére, barátságra és nem meddő, ostoba harcra van szüksége; nyissa ki szemét, hogy lássa, miszerint e harc csak a két nemzet ellenségeinek használ. Ez a hitem.

Isten önnel!

□ □ □

J E G Y Z E T E K

- 1.- PAPIU-ILARIAN, Alexandru, (1828-1878), jogász, történész, politikus. Vizsgálódásainak és machiavellisztikus törekvéseinek középpontjában Erdély állt.
- 2.- II. József, Németország királya: 1764-1790; Németország császára 1765-1790; 1781-ben kiadja a türelmi ediktumot.
- 3.- MIHAI VITEAZUL (Vitéz Mihály), 1593-1601 között Havasalföld vajdája, 1599-ben betör Erdélybe, és egy esztendeig tartja uralma alatt.
- 4.- Bizonyos változtatásokkal ez a megfogalmazás ma is él a román, mindenekelőtt sovinszta köztudatban. A változtatások mindenekelőtt a tartományok történeti-adminisztratív voltára vonatkoznak; ezek szóba hozása ugyanis egy újbóli földarabolás rémképét csempészné be a mai hatalom birtokosainak számításaiba.
- 5.- ȘTEFAN CEL MARE (Nagy István), 1457-1504.

- 6.- NEGRU VODĂ, más néven RADU NEGRU (Fekete Vajda avagy Fekete Radu), Havasalföld első uralkodója, "ha a honalapítás legendájának hinni lehet" - írja róla az elfogultsággal aligha vádolható Mic Dicționar Enciclopedic.
- 7.- DRAGOȘ VODĂ, kb. 1352-1353.
- 8.- 1516-1696, a szerző célzása nem világos; a Habsburg ház világhatalmi tényezővé igazából majd a Karlócai béke után vált, 1699-ben, s különösen, hogy győztesen került ki a spanyol örökösödési háborúból (1704-1714).
- 9.- PETRU RAREȘ, Moldova vajdája 1527-1538 és 1541-1546 között.
- 10.- BÁTHORY ANDRÁS (1566-1599). Az ingatag Báthory Zsigmondtól vette át - a rendek beleegyezésével - Erdély fejedelemségét. A császári udvar által fölbérelt Mihai Viteazul azonban 1599-ben Sellemberkénél legyőzte, majd egy fölbujtott székely - Székely Ördög Balázs - a menekülő fejedelmet meggyilkolta.
- 11.- VASILE ALEXANDRESCU URECHIA, 1834-1901, történész, író, és román viszonylatban liberálisnak számító politikus.
- 12.- IOAN RAȚIU, 1828-1902, az erdélyi Román Nemzeti Párt megalapítója és első elnöke.
- 13.- VASILE LUCACIU, 1852-1922, pap, a Román Nemzeti Párt főtitkára; 1918 után szélsőségesen sovinsizta eszméit igyekezett megvalósítani, s ez nagyjából sikerült is neki.
- 14.- ANDRÁSSY GYULA gr., 1823-1890, a szabadságharc hőse, 1867-ben miniszterelnök; az ő adminisztrációja dolgozta ki a nemzetiségi törvényt.

(A jegyzeteket Ara-Kovács Attila készítette)

UTÓSZÓ

A mai román állam - láthatjuk - a románság történelmének legsötétebb politikai hagyományait folytatja. Az igazság és a méltányosság elve ebben a legcsekélyebb szerepet sem játszik, még a saját népe irányában sem, hogyan is igényelhetnék ezt a nemzetiségek.

Ez nem jelenti azt, hogy a politikában a múlthoz képest semmi sem változott. A változás mindenekelőtt a hatalmi helyzet megváltozásához kapcsolódik: a románok uralmi pozícióba kerülésével mindazok a jogok, melyek megszerzésére ők hajdan törekedtek, érvényességüket veszítették a kisebbségi helyzetbe süllyedt etnikumok számára. (Pedig az utóbbiakban fel sem villant az az igény, hogy külön *nemzetnek* nyilvánítsák őket, mint tették azt az erdélyi románok vagy a bácskai szerbek 1848-ban.)

Hajdan a magyarországi nemzetiségek között általános felháborodást keltett, hogy 1848-ban a magyart nyilvánították államnyelvnek, s hogy a kiegyezéskor az ország minden iskolájába be szándékozták vezetni a magyar nyelv oktatását (nem a magyar nyelvű oktatást!!). A román nyelv oktatása elleni tiltakozás a ma "szocialista" Romániájában, mely "megoldotta a nemzetiségi kérdést", a legvehemensebb sovinizta megnyilvánulásként értékelődne. Nyilván természetellenes is lenne. (Vagy képzeljük el, mi lenne, ha mondjuk a szintén "szocialista" Észt Köztársaságban nem akarnának orosz nyelvet tanítani! Annak a feltételezése pedig, hogy a román Nagy Nemzetgyűlésben egy székely képviselő magyarul vagy a Legfelsőbb Szovjetben akármelyik köztársaság képviselője anyanyelven szólalna meg, egyenesen a képtelenségek birodalmába tartozik.) De ebből logikusan ered a kérdés: a monarchia utódállamai ma milyen jogon marasztalják el *ezért* az akkori magyar politikát?

A román alkotmány 22. cikkelye kimondja, hogy a nemzetiségek által lakott területeken, azok minden intézményében szabadon használhatják anyanyelvüket, melyet ezen intézmények alkalmazottainak ismerniük kell. E sorok írója - nemzetiségi területen! - nem egyszer volt alkalmi (és önkéntes) tolmács a rendőrségen, midőn a rendőrtisztviselő ridegen felszólította a csak anyanyelvét beszélő idős (és esetleg falusi) embert, hogy beszéljen románul. Hogy e jelenség hogyan jelentkezik kevésbé hivatalos helyen - mondjuk a kereskedelemben - arról jobb nem is beszélni.

Mint mondtuk, természetesnek tartjuk, hogy az állam nyelvét az anyanyelvi iskolákban is tanítják. Kevésbé természetes viszont, hogy a Románia történelmének és földrajzának tanítása is román nyelven történik, aminek szerepe: megerősíteni azt a sugallatot, hogy e táj történelme és földrajzi környezete is mindig román volt. Egyébként ez is hagyomány: a "szocialista" Románia ezt a két világháború közötti "tőkés-földesúri" Romániától vette át, ahol e tárgyak tanítása a felekezeti iskolákban is románul folyt.

Sok támadás érte azt a kossuthi felfogást (magyarok tollából is), amely szerint a Magyarországon élő népek a magyar politikai nemzet tagjai, melyen belül megőrizhetik

nemzetiségi sajátosságait. A mai Romániában - mint már utaltunk rá - a homogén "szocialista román nemzet" megteremtése a nyíltan hirdetett cél. A magyar kulturális létesítmények (még az intézményesítettek is - bár azok, a lapoktól a színházig, mind román megfelelőikkel "közös adminisztrációval" rendelkeznek; a még nem vegyes magyar iskolák pedig további felszámolás alatt vannak) a biztonsági szervek kitüntetett érdeklődésének "örvendenek". Ellenőrzésük módja, a rájuk nehezedő nyomás külön tanulmányt érdemelne.

A múlt század magyarországi románságának önálló érdekvédelmi és kulturális szervezetei voltak. A mai romániai nemzetiségek kulturális élete nem önálló, érdekvédelmi szervezeteik nincsenek. A "nemzetiségi dolgozók tanácsai" kizárólag papíron léteznek. A Magyar Népi Szövetségre, melyet a kommunista párt azért hozott létre, hogy a magyarok körében is tömegbázist biztosítson magának, csak addig volt szükség, míg a kommunista hatalom meg nem erősödött. A nemzetiségeknek tett ígéreteket - akárcsak az osztrákok 1849-ben - visszavették. Ez a visszavétel azonban egyrészt erőszakosabb, másrészt okosabb: fokozatos volt. A második világháború után volt egy magyar vezető értelmiségi réteg, mely a kommunista tanok által áthatva (ez se rosszabb, mint a múlt századi császárhűség román koncepciója) bevette a demokratizálás ígéretésének demagógiáját (ami a béketárgyalásokon is szerepet játszott, feleslegesnek tüntetve föl a békeszerződésbe iktatandó nemzetiségi biztosítékokat), és elfogadva az adott helyzetet, őszintén törekedett a románokkal való megegyezésre. 1949 volt a fordulat éve. Felszámolták a Magyar Népi Szövetséget, vezetőit, aktivistáit bebörtönözték, olyan dolgokat róva föl nekik, amiket a kommunista párt tudtával, sőt biztatására cselekedtek. A kulturális felszámolás azonban hosszabb folyamat, és megtorpanásokkal (de valószínűleg nem perspektívák nélkül) ma is folyik.

Mindennek a mozgatója a román ideál, melynek tiszta imperialista formáját Papiu-Ilarian megfogalmazásában olvashatjuk, s mely (a megváltozott körülményekből következően) leszűkített formában ma is él és hat. A leszűkítettség azonban nem jelenti azt, hogy Bessarábia vagy Dél-Dobruzsza nem élne továbbra is a román szívekben, vagy közvetetten (magánbeszélgetésekben közvetlenül is) ne kísértene továbbra is "a Tiszáig" gondolata. Ezen ideál számára tüske minden más nyelvet beszélő román állampolgár. Ebből következik tehát mai helyzetünk, melynek indoklására nem csupán a dákoromán múlt idézgetése szolgál, hanem a románság által a múltban elszenvedettek revansának az indulata is. Nem véletlen az a tény, hogy Păunescu tollából (A. Păunescu: A legnagyobb áldozat az élet -; Magazin, 1982. január 30.) nyomdafestéket látnak a Memorandum-per egyik főszereplőjének, Lucaciunak próféciás szavai: "Tántoríthatatlanul hiszek abban, hogy bosszút fogunk majd állni, és a mi bosszúnk borzalmas lesz számukra".

A mai "szocialista" Románia a bosszúnak a kerete és színhelye. Minden vélt, felnagyított vagy reális sérelem, ami a románokat, nem csupán a kiegyezés Osztrák-Magyar Monarchiájában, de az azt megelőző idők Ausztriájában is érte, a mai magyarokra háramlik vissza. De ezt eredményezi a magyar középkor újkori szemléletű (tehát inadekvát) interpretációja is. És elmúltak már azok az idők (negyvenes-ötvenes évek), amikor mindezért az uralkodó osztályt tették felelőssé. A mai szóhasználatban *a magyarok* a hódítók, *a magyarok* az elnyomók, ezen a téren is visszavéve a múlt századi nacionalista-sovinisza értelmezést. Elhallgatva vagy elfeledve a saját részükről történt igazságtalanságokat, valamint mindazt, amit kaptak a magyaroktól (mert azért ilyen is van), megteremtődik a gyűlölködés szításának közvetett módja, ami Lăncrănjan említett könyvében viszont meglehetősen közvetlen formát nyer. Ebben a légkörben természetessé válhatnak a román közvélemény számára is mindazok a korlátozó intézkedések, amelyek a magyarságot sújtják mind gazdaságilag (a munkahelyeken történő megkülönböztetés által), mind politikailag (az érdekvédelem lehetetlensége által), mind pedig kulturálisan.

Mindennek a leplezésére megteremtődik a szóvirágok látszatvilága, mely mindenekelőtt statisztikákban ölt testet. Kulturális vonatkozásokban például: ennyi könyvet, újságot, folyóiratot adunk ki magyarul; ennyi gyermek tanul magyar nyelven iskoláinkban stb. Csak éppen a lényeges, a releváns adatokkal nem találkozunk sehol: a magyar gyermekek számához viszonyítva hányan járnak magyar nyelvű tagozatokra; a magyarság arányához viszonyítva hogyan is áll a könyvkiadásunk; milyen is az iskolahálózat szerkezete, - de még az is titok, hogy hogyan is oszlik meg a magyar lakosság vidékekre és helységekre lebontva. Teljes mértékben hiányoznak a nemzetiségszociológiai vizsgálatok. Olyan kérdéseket pedig, hogy milyen arányú a nemzetiségek részvétele az adminisztratív vagy a gazdasági vezetésben (nem a képviselők között, mert erre megvan a kirakat-statisztika), vagy mondjuk a lakáskérlemezők nemzetiségi összetétele hogyan egyezik a lakáshoz jutók összetételével - még álmában sem merne feltenni senki. Talán a kérdés feltevése is felérne egy hazaárulással.

Nem kétséges: a magyar állam a múltban helytelen nemzetiségi politikát folytatott. E helytelenség módján és mértékén azonban vitatkozni lehetne - és minden bizonnyal kellene is -, egybevetve a világ más tájain az adott korban megtalálható viszonyokkal. Az sem kétséges, hogy a múlt társadalmi kizsákmányoló társadalmak voltak. (De ha ragaszkodunk a "kizsákmányolás" marxista fogalomhasználatához: ma vajon melyik nem az - különösen Kelet-Európában?) Az igazságtalanságok vérbosszús következményeit ma éppen azok sínylik meg a legjobban, akiknek ősei a románokkal együtt szenvedték meg azt. Az igazságszolgáltatás se mindig a vétkeseket bünteti meg, a történelem sohasem...

Megtűrt, másodrendű állampolgárokként - úgy vélem - örvendhetnénk, ha annyi valós jogunk lenne, mint a románságnak a múlt századvég Magyarországon!

A magyarságnak mintegy negyede (nem számítva a világ különböző országaiba emigráltakat) a Monarchia utódállamaiban kisebbségként él. Ezen államok demokratikus hagyományokkal alig rendelkeznek, minek következtében e kisebbség helyzete - mindenekelőtt Romániában, a Szovjetunióban és Csehszlovákiában - meglehetősen reménytelen. (Jellemző, hogy Csehszlovákiában az első világháború után mint kommunista, a második után mint fasiszta náció nyilvánított nemkívánatosnak.) A 46-os békeszerződés helyzetünkre nézve semmi biztosítékot sem adott. Hiába is adott volna, hiszen pl. Románia a két világháború között sem vette figyelembe a versailles-i szerződés erre vonatkozó kitételeit.) Azóta a nemzetiségi kérdés a "szocialista" államok belügye, s mint ilyen, "mintaszerűen meg lett oldva".

Ez a mintaszerűség - úgy tűnik - a mai Magyarország nemzetiségeire nézve valódi érvénnyel bír. Az említett három országban azonban legteljesebb az önkény, a kijátszások és a látszatok "mintaszerűségéről" lehetne beszélni.

A kibontakozás - elméletben - a demokratizálódás irányában lehetne keresendő. Az erre vonatkozó remények azonban nem csupán ezen országok totalitárius hatalmi berendezkedése miatt illuzórikusak, melynek kereteiben a nemzetiségek önállósodásának réme jó eszköz a hatalom birtoklóinak kezében saját népük féken tartására, de valós akadálya is a demokratizálódási folyamatnak, lévén, hogy veszélyeztetni látszik a nacionalista érdekeket, melyeknek a mai vezetés a letéteményese. (Mindenekelőtt a Szovjetunióra érvényes ez - persze itt nem a magyar kisebbségre, hanem a birodalmat alkotó számtalan népre gondolunk -, valamit Romániára, ahol Erdély elvesztésének félelme - valószínűleg a rossz lelkiismeret miatt is - élénken él a köztudatban.) A fentiekben már vázolt, több évszázados múltra visszatekintő, s többé-kevésbé rejtetten ma is szított gyűlölködés nem kecsegtet semmi jóval a romániai magyarság sorsát illetően. Minden magyar kezdeményezést egyrészt elhallgatnak, másrészt megtorolnak. Általános nézet: minden bátor kiállítás *felesleges* mártírokat teremt.

(Egyesek még hozzátézik: a helyzetünkön is rontana. De az ellenkezője vajon nem a romlást segíti-e?)

E sorok írójának meggyőződése, hogy a romániai magyarság túlnyomó többsége (hogy ne fogalmazzak végletebben) őszintén szeretné a demokratikus megegyezést a románokkal, ha szabadon maradhatna önmaga. De a hallgatás országában titkos szövetségest is nehezen találsz. A hivatalos politika pedig (melyet e vonatkozásban igen sokan támogatnak) - hogy egy képpel éljünk - nem arra törekszik, hogy a magyarság leszakított ágát oltóvesszőként használja, s beoltsa a *romániai* politikai, gazdasági és kulturális élet nagy fájába, ahol az a maga virágait és gyümölcseit hozhatja, hanem a román fa árnyékába dugná azt állítva, hogy egyformán süti őket a szocializmus paradicsomkertjének román napja, a maga rügyeit próbálván beleszemezni, hogy végül bebizonyítsa: még meggyökeresedni sem tud, s csak a tűzre jó már, hogy hamujából trágya lehessen...

Úgy tűnik tehát, hogy a romániai magyarság helyzetéből adódóan lépésképtelen(?). Miben reménykedhet akkor? Külső segítségben? _

E kérdésre szükségszerűen Magyarország az első gondolat, mely természetes hazája lehetne minden magyarnak. A román vezetés minden biztonnyal boldog lenne, ha a magyarok eltakarodnának az országból, feladván ezeréves táji és történelmi kötődéseiket. Az igazságtalan status quo végső stabilitást nyerne. De gazdasági és emberi szempontból is képtelenség elképzelni bár: kétmillió ember, feladva mindent, áttelepszik egy tízmilliós országba.

A következő gondolat: változtassuk meg a status quót. A történelmi múltat, de mindenekelőtt a demográfiai összetételt figyelembe véve méltányos területi megosztás eszközzésére kell törekedni, és meghúzni a valóban igazságos határokat, amit századunk két békediktátuma elszalasztott.

Ilyen változtatásokra a nagyhatalmak nélkül gondolni sem lehet. Magyarország és Románia a Szovjetunió érdekszférájába tartozik; bármilyen változtatás mindenekelőtt ez utóbbi területét érintené - hogyan támogatna tehát egy ilyen gondolatot?!

Mindebből következően Magyarországnak csupán arra lehet törekednie, hogy a Szovjetunió nagyhatalmi támogatásával arra készítse a környező államokat, hogy valóban biztosítsák nemzetiségeik számára az alkotmányukban előírt jogokat (erő nélkül, úgy tűnik, ez se menne). De hiszen Kelet-Európában a nemzetek és nemzetiségek legnagyobb elnyomója éppen maga a Szovjetunió!

Bármily elkésérítő vagy felháborító számunkra, hogy Magyarország nem tesz értünk semmit, ha logikusan végiggondoljuk helyzetét, lehetőségei ennyiben állnak: olyan kultúréletet teremt, melyben a nemzeti öntudat nem vész el, s a magyarság problémái kertelés nélkül felszínre kerülnek, nemzetiségeivel a környező államok számára példát statuál, és totalitárius rendszerét (mert neki is az van) az oroszok által eltűrt mértékben fellazítja. Márpedig - az utóbbi időben - mindinkább ennek a megvalósítása irányában halad.

Na de a nyugati hatalmak? - tehetnének fel a végső kérdést. Azok, akik cinikus közönnyel szabdalták fel az első világháború után nem az ezeréves Magyarországot, hanem a magyarság eleven testét? Akik Károlyi Mihály Magyarországot a csonkításokkal a vörös felfordulásba taszították, mintegy utólagos érvet nyerve arra, miért nem hagyhatták egyben a magyarságot. Akik kettős mércével mértek, attól függően, hogyan sugallták érdekeik: Csehország határait a történelmi hagyomány (a német Szudéta-vidék ellenére), Szlovákia, Jugoszlávia és Románia határait pedig a nemzetiségi összetétel alapján húzták meg, hozzájuk csatolva szinte minden olyan területet, ahol szerbek, románok vagy szlovákok éltek, az ott élő magyarság többségi

számarányát figyelembe se véve. A Partiumot pedig, mely szinte teljesen magyarulakta vidék volt, *stratégiai* indokok alapján adták Romániának, míg a mai Dél-Szlovákia (a Csallóköz) színmagyar területei *gazdasági* indoklással jutottak Csehszlovákiának. Azok, akik a Szovjetunióval ebben a kérdésben egy húron pendülve a trianoni határok visszaállítását határozták el egy úgynevezett "igazságtevésért" folyó háború után. (Ez volt az egyedüli kérdés, melyben a nagyhatalmak 1946-ban teljesen egyetértettek.)

De hátha mára változott a helyzet? - óvakodhatna az optimista. Hiszen azért csak szó esik Nyugaton rólunk, meg az emberi jogokról.

Válaszunk szkeptikus. A wilsoni elvek is olyan szépen hangzottak, mégis mi lett belőlük, mikor a hatalmi érdekek üstjébe szóródtak? S nem éppen a nyugati hatalmak ismerik el *jogszerűként* a Szovjetunió hatalmi fennhatóságát Kelet-Európában, vagy nem éppen az USA adja meg évről évre - a belső helyzet teljes ismeretében - a legnagyobb kedvezményt a Romániával folyó kereskedelemben csak azért, mert az nem *éppen* úgy táncol, ahogy az oroszok fütyülnek?

Mit akarsz? - szól a béketűrő - hidegháborút, fegyvercsörtetést? Vagy éppen új világégést talán?

Egyiket sem - mondhatjuk erre. Csak felmértük helyzetünk kilátástalanságát.

Papiu-Ilarian Kossuth államszövetség-elméletét értelmezte magyar ideálként. Ezt az elméletet - mely autonóm tagállamok önkéntes szövetsége lett volna, melyben Erdély, sőt a bácskai szerbek is önkormányzatot nyerhettek volna, melynek központi kormánya évenként más- más tagállam fővárosában székelte volna, melynek fő feladata a nagyhatalmakkal, főleg Oroszországgal szembeni függetlenség biztosítása lett volna - ezt sorolta Papiu-Ilarian a szláv, a germán és a román imperialista lidércnyomások közé. Hogy rosszhiszeműségéből-e vagy félreértésből - talán ki lehetne nyomozni. Egy azonban biztos: az orosz fenyegetés ellen, mely ma éppoly aktuális, mint 130 esztendővel ezelőtt, ma is csak egy ilyen államszövetség lehetne tájainkon reális ellensúly. Ennek lehetőségét azonban mi, szlovákok, románok, magyarok, úgy tűnik, végképp eljátszottuk.

Szükségtelenné e szövetséget csak az orosz birodalom önálló államokra bomlása tehetné, ehhez azonban talán csak egy újabb világégés vezethetne, amitől mindnyájunkat mentsen meg az Isten. (S melyben Magyarország, újólágy rossz lóra téve, végképp elveszhet.)

A geológusok szerint a hegyek - mondjuk a Kárpátok - keletkezése idején élő ember észre se vette volna, hogy ilyen irányú folyamatok játszódnak le, lévén azok igen lassúak. Lehetséges, hogy a Kárpát-medencében új bércek emelkednek, csak mi, e folyamat kortársai, nem vesszük észre, s nagyranövésüket meg sem érhetjük.

Egyesek szerint a legfontosabb feladatunk az, hogy megőrizzük magunkat.

Vajon lesz-e mire?

□

(Tóth Károly Antal)

